

Cartes des de la Dominicana i les terres d'Amèrica: les lletres de Vicenç Riera Llorca i Agustí Bartra

ALBERT VENTURA *Universitat Rovira i Virgili*

RESUM: Epistolari entre Vicenç Riera Llorca i Agustí Bartra en els períodes dominicà (1941-1942) i mexicà (fins al 1953). En aquestes cartes s'hi narren la duresa de la dictadura dominicana i l'establiment als nous països. Hi figuren activitats literàries de tots dos i la participació en projectes com *Pont Blau*.
PARAULES CLAU: Vicenç Riera Llorca, Agustí Bartra, exili, República Dominicana, història de la literatura.

Epistles from Dominica and from American lands: the letters of Vicenç Riera Llorca and Agustí Bartra.

ABSTRACT: Letters between Vicenç Riera Llorca and Agustí Bartra in the dominican period (1941-1942) and the mexican (until 1953). In those letters Riera describes the situation in the Dominican Republic and the establishment in new countries. They include literary activities and the participation in projects such as *Pont Blau*.

KEYWORDS: Vicenç Riera Llorca, Agustí Bartra, exile, Dominican Republic, history of literature.

Des del cop d'estat perpetrat per l'exèrcit espanyol contra la legitimitat republicana, el posterior esclat de la contesa bèl·lica, el juliol de 1936, i la progressiva reculada republicana que culminaria el 1938, l'esperança desfeta va posar totes les expectatives en l'embat de les tropes populars que contenien el feixisme a la riba de l'Ebre. Després de la caiguda del front, el desembre de 1938, una gran massa de tropes republicanes i de població civil creuà la frontera de la Catalunya del Nord. Allà, confinats, patiren l'horror i la intempèrie davant d'una comunitat internacional que ja tenia la mirada posada en l'agressivitat hitleriana, i quan el setembre de 1939 Alemanya envai Polònia, les persones més compromeses amb la causa antifeixista, antifranquista i republicana només tingueren dues opcions: restar a Europa i assumir les conseqüències de la situació o fugir-ne. Riera Llorca, com bona part dels seus compatriotes, optà per l'alternativa més humana i pacífica. Malgrat la intenció de dirigir-se a Mèxic —el govern

del qual havia obert les fronteres a la República–, molts refugiats, davant de la imminència del perill nazi, optaren per escapar immediatament. L'opció fou recalar a la República Dominicana. Aquesta tria suposà un impàs per a la immensa majoria d'expatriats, que partiren posteriorment a països americans com Mèxic, Xile, l'Argentina o Veneçuela, mentre que una minoria restà al país del dictador Trujillo. Alguns altres exiliats, fins i tot, com la família Bartra-Murià, acabaren anys després als Estats Units d'Amèrica.

La vida de Vicenç Riera Llorca seguí un itinerari que el dugué, des de final del 1939, a la República Dominicana, un país que no abandonaria fins al 1942, any en què finalment –i gràcies al suport, el finançament i les gestions administratives de la JARE– s'establí a Mèxic. Fins avui, el període a la Dominicana ha estat un dels més foscos de la seva biografia, llevat de les dades que es desprenen de la seva novel·la *Tots tres surten per l'Ozama* i de les informacions generalistes (però rigoroses i de trellat) de l'exili dominicà que han ofert autors com Díaz-Esculies, Barbé i Llorens. Altrament, hi ha informacions discretes i algunes manifestacions de Riera Llorca, en entrevistes o memòries, que han aportat una informació de primera mà. I, tot i això, aquesta etapa és segurament la menys coneguda de Riera, que com tots els seus periples d'exili necessita una anàlisi que aporti llum a la gènesi de la seva obra i, particularment, a les seves relacions intel·lectuals, familiars, polítiques i literàries. Gràcies a l'accés al fons Bartra¹ s'ha pogut consultar l'epistolari –fins ara inèdit– entre tots dos escriptors i, aleshores, també exiliats i amics. Aquestes missives posen de manifest les dificultats diàries de Riera, quin era el seu ambient familiar i quines eren les situacions en què es trobaren el conjunt d'artistes i famílies catalans al país antillà.

En el context del període d'entre la primera i la segona guerra mundial, a la República Dominicana s'establí una dictadura de caire anticomunista. L'illa de la Hispaniola havia viscut, des de l'ocupació castellana posterior a l'expedició de Colom, diversos períodes històrics i polítics convulsos portadors d'autèntics canvis profunds al si de la societat. A començament de segle xx, l'illa acollia dos estats: Haití, d'ascendència colonial francesa i cultura criolla, i la República Dominicana, d'ascendència espanyola i amb més predominança d'elits blanques. El primer era menys desenvolupat i patia problemes greus; el segon, amb una dictadura establerta pocs anys abans, era comandat amb mà de ferro per Leónidas Trujillo. Ell i el seu exèrcit dugueren a terme una neteja contra la població de raça negra i origen haitià que havia traspassat la frontera entre tots dos estats per fugir de la misèria. Aquest fet condemnà a l'ostracisme el govern dominicà, que per rescabalar-se'n –tot i ser obertament anticomunista i simpatitzant de Franco– afirmà que acceptaria entre 50.000 i 100.000

1. Fons dipositat a l'Arxiu Comarcal del Vallès Occidental, ACVOC90-17 / Agustí Bartra i Lleónt, escriptor. Les cartes del fons emeses per Riera Llorca tenen un abast comprès entre el 12 de març de 1941 i el 15 de novembre de 1953, en què sembla que la relació s'estroneja. Per tant, parlem d'una relació epistolar de 12 anys.

refugiats polítics. A començament de la dècada dels quaranta el país ja acollia jueus i altres fugitius del nazifeixisme, com va ser el cas dels republicans catalans i espanyols. Per tant, i lluny de ser una acció humanitària i altruista, aquest primer acolliment es veié circumscrit a una escenificació política per legitimar-se com a govern i alhora *emblanquir* la població i fer negoci amb els nous residents a l'illa.² Amb aquests primers contingents de migrants polítics arribà Vicenç Riera Llorca, que s'embarcà l'1 de desembre de 1939 al buc *De la Salle*, que el duqué fins a Santo Domingo, coneguda aleshores com Ciudad Trujillo, on arribà el 19 de desembre del mateix any.

En aquest període dominicà, Riera Llorca i la resta de nouvinguts hagueren de buscar una ocupació que els mantingués a la capital. Els contingents posteriors foren traslladats, en alguns casos, directament a les colònies agrícoles per evitar que a la capital hi hagués més gent desocupada. La situació, generalment molt precària, va fer pensar en una reemigració d'una gran majoria de persones. Fou així com, en la missiva adreçada a Bartra, a 30 d'abril de 1941, Riera li fa saber que ha iniciat els tràmits burocràtics necessaris per abandonar la República Dominicana i dirigir-se a Bolívia. Aquest fet indica que la situació a l'illa era molt difícil i que, per tant, qualsevol sortida que es pogués plantejar fora ben vista si, tal com es preveia inicialment, l'anada a Mèxic no era possible o immediata com es desitjava.

La relació epistolar entre Agustí Bartra i Vicenç Riera s'inicià després que el primer, juntament amb Anna Murià, deixés l'illa amb destinació a Cuba, lloc d'escala necessària per establir-se a Mèxic –i que en el seu cas no suposà la darrera estació de l'exili abans del retorn a Catalunya. La relació entre la parella Bartra-Murià i l'escriptor Riera Llorca fou molt propera i d'autèntic afecte, fins al punt de trobar-se en una comunicació sovintejada, tal com demostren les cartes del període 1941-1942. En aquest darrer any, però, la comunicació per carta s'estroneja, perquè Riera ja té els permisos necessaris per traslladar-se a Mèxic en un viatge finançat per la JARE.

El to general de les cartes de Riera és sincer i directe. Riera hi recull informacions sobre els seus tràmits burocràtics, i explica quines són les seves activitats econòmiques, de pura i autèntica supervivència, que passen per treballar a la ràdio, com a venedor de sabates, encordillador de cadires, cambrer al restaurant Hollywood o redactor al diari *La Nación*, però també hi descriu la desesperació dels exiliats. Una autèntica conjunció de petits ingressos i de solidaritat entre exiliats per no caure a l'altra banda del llinar de la misèria on estaven instal·lats. Més enllà d'això, es constata que en aquesta precarietat màxima lluità per la bona administració econòmica i pels espais domèstics compartits per diverses famílies i persones, com la «república dels Barba i

2. En aquest sentit, convé dir que les qüestions racials i econòmiques foren elements clau per Trujillo, que pretenia fer més blanca la població, a la qual envià a colonitzar parcel·les de selva, i per la qual cobrà un cànon econòmic en concepte de la manutenció d'aquestes persones. Evidentment, fou un fracàs absolut. Per a més informació, vegeu Díaz-Esculies (1995, p. 18-20; 26-30; 43-44).

Fàbregues», com explica el 30 d'abril de 1941, i que ens indica que l'habitatge d'aquells dos exiliats va esdevenir residència (com a mínim) també de Vicenç Riera Llorca.

Aquestes epístoles posen llum sobre un teixit intel·lectual travat a l'exili, amb coneixences anteriors al període, contactes nous per circumstàncies, però, sobretot, amb interessos i necessitats comunes al si d'una comunitat humana desarrelada que es fonamentava en la pertinença al grup, d'una banda, i en la necessitat personal de desenvolupar-se, de l'altra. Aquest teixit és contrastable amb les relacions que Riera estableix i que es descriuen assíduament, sia amb els amics Anna Murià, Agustí Bartra i els també exiliats Barba Gosé, Fàbregues, Bernades, sia els companys de la FOSIG. En un altre ordre de relació –de tall politicoburocràtic– s'hi encabirien, també, homes com Tomàs i Piera o Aguader.

Nota a l'edició

Les missives s'han conservat al fons documental d'Agustí Bartra. S'ha respectat fidelment la redacció de Riera Llorca, llevat dels casos que han requerit la intervenció del curador, atesa la baixa qualitat del paper, que n'ha dificultat la conservació. Hem compost en cursiva –i, en conseqüència, adaptat respecte de l'original– els títols de les publicacions seriades i monografies, així com els noms d'embarcacions o naus, mentre que els noms de poemes o peces que formen part d'una unitat superior s'han compost entre cometes d'acord amb els estàndards ortotipogràfics. Hem respectat les formes col·loquials de subjuntiu pròpies del seu dialecte central, com *estéssiu* o *sigués*.

El subratllat –molt escàs– és sempre de Riera Llorca, a qui hem respectat aquest recurs.

Atribuïm a Agustí Bartra la numeració correlativa, escrita a mà, al capdamunt dels fulls. En el cas de cartes de múltiples pàgines, se subnumeraren alfabèticament. Així, el primer full té consignada la xifra corresponent a la carta «2», fet pel qual suposem que hi hagué una lletra anterior que no hem pogut consultar, tal com s'esdevé amb el document 17, entre la missiva de 15 de maig de 1949, consignada com a document 16, i la carta de 16 d'abril de 1950, que ho fa amb el 18.

En aquest fons només s'ha conservat una còpia d'una lletra que Bartra adreçà a Riera, datada el 2 de maig de 1950 i escrita des de l'estada dels Bartra-Murià als Estats Units d'Amèrica. Més enllà d'això, Riera preservà un petit escrit que narra la partida del matrimoni de la Dominicana per dirigir-se a Cuba.

Per tal de referenciar les cartes, se seguirà una numeració correlativa seguida de les inicials dels autors, «VRL» per a Vicenç Riera Llorca i «AB» per Agustí Bartra.

[0: Nota de VRL sobre el viatge d'AB i Anna Murià]³

Salieron también para Cuba en tránsito para Méjico el poeta catalán Agustín Bartra y su mujer Ana Muriá, también catalana y autora de varias novelas costumbristas. Agustín Bartra nos deja también en la R.D. un libro de excelentes poemas llamado *El Árbol de Fuego*.

[1: Carta de VRL a AB]

Santo Domingo, 12 de març de 1941

Estimat amic: El dia 8 vaig rebre la teva carta del 27 de febrer datada a l'Havana. Com que m'hi deies que potser només estariau un parell de setmanes a Cuba, vaig témer que si us escrivia allí la meva carta correria el risc de no atrapar-vos-hi; per això us l'envio ja a Mèxic, on espero que arribeu feliçment.

Us adjunto un retall de *La Nació*,⁴ on hi ha la notícia de la vostra marxa, i el text que vàrem donar a la «nostra» emissora. Com veuràs, l'Anna, fins a la seva sortida, està condemnada a ésser Anna Maria. Jo penso que faria bé d'aprofitar aquest nom i no entossudir-se a dur la contrària a la gent.

He rebut *Catalunya* del gener. Hi ha una traducció teva i de Vives d'una poesia de MacLeish⁵ i una altra poesia de Terrades⁶ dedicada a tu: «L'Ombra del Dromedari és Eternitat». Jo no he rebut el número de novembre, encara. L'heu vist?

La situació d'ací no ha variat de la vostra marxa ençà. Aquests dies es fan preparatius per a una nova exposició a la JARE; es diu que marxaran unes cinquanta persones. Sembla que en sortiran alguns altres que van pel seu compte. Han arribat cinc

3. Provenent del mateix fons (ACVOC-AHT: 13/22 Agustí Bartra. Correspondència, carpeta 47/2. Document 277). Entenem que aquesta nota és immediatament posterior a la partida del matrimoni Bartra-Muriá, el període comprès entre 1940 i la primera meitat de 1941, anys en què Anna Muriá i Agustí Bartra coincidiren amb Vicenç Riera Llorca a la Dominicana, i abans que el matrimoni embarqués amb destinació a Cuba, com a pas previ a l'establiment a Mèxic, l'agost de 1941. Podria ser que aquesta nota manuscrita fos l'esbós publicat a *La Nació*, tal com es recull a la carta 3 de 12 de març de 1941, però a la missiva informa que es tracta d'una nota per a ràdio.

4. Aquest diari fou fundat a l'inici de 1940, dos mesos després de l'arribada de Riera Llorca a Santo Domingo; molts exiliats tingueren oportunitat de treballar en aquesta publicació, i el mateix Riera Llorca hi publicà articles i ficció. Vegeu Riera Llorca (1994, p. 63).

5. Archibald MacLeish (Glencoe, Illinois, 1892 – Boston, Massachusetts, 1982), poeta que exercí de professor de retòrica i oratòria a Harvard des de 1949. Bartra en traduí diverses peces. Vegeu, a tall d'exemple, <<https://www.britannica.com/biography/Archibald-MacLeish>> i <http://www.visat.cat/espai-traductors/cat/traductor/215/0/-/agusti-bartra.html> (Consultat el 28 d'agost de 2018).

6. En referència a l'exiliat i poeta Jaume Terradas; al llarg de les cartes el seu cognom també apareix regularitzat segons la normativa, «Terrades», de forma indistinta. El 1944 Terrades publicava *Músiques d'Oboè* a Mèxic, amb pròleg de Josep Carner. Vegeu Riera Llorca (1994, p. 327).

refugiats que venen de la Martinica, procedents de França; no els he vist, però m'han dit que un d'ells és el Rahola⁷ gendre de l'Aguadé,⁸ i un altre el germà d'aquell Coll,⁹ arquitecte valencià, que corre per Santo Domingo.

Em sembla molt bé que enviéssis per correu la meva demanda a la JARE; suposo, és clar, que la vas acompanyar d'unes paraules màgiques que impedissin que anés on sovint van aquesta mena de papers. Ja m'escriuràs, ara que deus haver parlat amb les persones que hi poden fer alguna cosa, quina impressió tens. T'agraeixo la recomanació de l'Hotel de l'Havana i desitjo fer-ne ús aviat. T'agrairia que m'expliquéssis un parell de detalls de la vostra aventura en desembarcar a l'Havana, per tal de tractar d'evitar-la quan jo hi passaré: quin paper pretenien que us mancava?¹⁰ ¿Quina gestió va fer la Casa de la Cultura per alliberar-vos? ¿A qui cal adreçar el «SOS»? Nom i número de telèfon!

Espero que després de l'entrebanc que us va fer perdre unes hores tot devia rutllar bé. La teva carta té un to oficinista. Estaria content si em poguéssis dir que vas donar els recitals emparaulats. Dignes-me'n alguna cosa.

Desitjo tenir notícies vostres aviat. M'interessa tot el que vosaltres em podeu dir: les vostres impressions del país i de la gent; la vostra situació i les vostres perspectives; què fan els refugiats catalans i quins amics heu vist i com us han rebut. Coneixedors de la vida dominicana, com sou, haureu pogut contrastar-la amb la de Mèxic i per això les vostres observacions tenen un interès tot particular per a mi.

Heu vist en Gual?¹¹ Espero rebre carta seva un d'aquests dies.

Bé: records als amics.

Una forta i cordial abraçada

[Signatura Riera]

7. Frederic Rahola i d'Espona (Barcelona, 1914 – 1992), exfuncionari de la Generalitat republicana i exiliat. Participà de les activitats de la JARE. <<https://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0053989.xml>> (Consultat el 28 d'agost de 2018).

8. Jaume Aiguader i Miró (Reus, 1882 – Mèxic, 1943) fou el primer alcalde republicà de Barcelona i ministre de la República en diversos governs. El 1939 s'exilià a França, i el 1941, a Mèxic. <<https://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0001304.xml>> (Consultat el 28 d'agost de 2018).

9. Podria tractar-se de l'arquitecte Òscar Coll Alas (1909-1967), el qual, després de passar pel camp d'Argelers, es traslladà a la Dominicana. L'11 d'agost de 1941 s'establí a Mèxic, un cop va haver desembarcat a Veracruz. <<http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/autoridad/128542>> (Consultat el 28 d'agost de 2018).

10. Vegeu Díaz-Esculies (1995, p. 67-70) per l'estada a la Dominicana del matrimoni Murià-Bartra. El seu període d'exili americà s'inicià quan «s'embarcaren a Bordeus el 31 gener de 1940 en el vaixell *De la Salle* que els dugué a Puerto Plata [...]». El doctor Jaume Roig, delegat de la Junta de Auxilio a los Refugiados Españoles (JARE) a la República Dominicana, féu possible que el 20 gener de 1941 Agustí Bartra i Anna Murià partissin cap a l'Havana», la qual cosa posà fi en aquesta etapa i inicià la cubana.

11. Podria tractar-se d'Enric Fernández i Gual (Barcelona, 1907 – Mèxic, 1973), nebot d'Adrià Gual, que signava «Enric F. Gual». Redactor de *La Rambla* el 1936 i crític d'art de *Mirador*. S'exilià a Mèxic a bord del *Sinaia*. Vegeu Riera Llorca (1994, p. 267-268).

PS: He retingut la carta un parell de dies, perquè fins avui no hi havia vaixell. (Aquest s'endú alguns refugiats, entre ells el matrimoni Massip,¹² però no tants com es deia) Davant la seguretat que em donen que el visat de Bolívia em serà atorgat si el demano, aquest matí el demanaré; simultàniament, amb uns impresos ja arranats al mateix consolat de Bolívia que es veu que en aquesta qüestió està d'acord amb la JARE, demanaré en aquesta organització el pagament del passatge. Tot això ho faig amb previsió que la demanda per a Mèxic, tot i els vostres bons oficis, no reeixís; però us prego que feu les gestions en el sentit que vàrem convenir, sense témer que us faci quedar malament puix que si em donen el visat per a Mèxic, no utilitzaré el de Bolívia. He cregut convenient que estéssiu informats de la cosa, per si a la JARE us en parlaven. Jo crec que les gestions vostres, si us sembla bé, podrien enfocar-se així: visat i passatge per a Mèxic, i si veiéssiu que això no és possible o ha de costar massa, pagament del viatge a Bolívia. Em diuen que el visat el tindrà en unes cinc setmanes.

[Signatura R.]

[Text a banda]

Vicenç Riera
Colón, 32¹³
Ciudad Trujillo
República Dominicana

[2: Carta de VRL a AB]

Santo Domingo, 22 març 1941

Estimats amics Agustí i Anna *Maria*: Vaig rebre la vostra carta datada a l'Havana el 27 de febrer; vaig contestar-vos el 12 d'aquest mes i vaig adreçar la meua carta a Mèxic perquè vaig calcular que ja no us atraparia a l'Havana. Penso que en aquests moments deueu ésser a Mèxic o no trigareu gaires dies a arribar-hi.

12. En referència al matrimoni de Cecília Alberich i Pardell i Ramon Massip i Massip. Arribats a bord del buc *De la Salle* (23 de febrer de 1940), residiren a la República Dominicana fins al 20 de juny de 1940. Es té constància de l'arribada d'Alberich al port de Buenos Aires el 6 d'abril de 1946.

13. L'adreça que considerem la residència de Vicenç Riera, i a la qual es fa trametre la correspondència, es troba situada en un barri d'arquitectura i llegat colonial; l'immoble es troba a menys de 150 metres del lloc que acollia el restaurant internacional Hollywood, on Riera treballà des de 1940, any en què obrí portes.

La situació ací és la mateixa. En el vaixell posterior al vostre van sortir alguns catalans, però no tants com s'esperava. Sembla que en sortiran alguns més en el vaixell del 4 d'abril.

La feina va a empentes i rodolons. Naturalment, allò de la ràdio no rutlla gaire bé, però com que em deixa hores lliures treballo al taller d'En Fàbregas¹⁴ encordillant cadires.¹⁵

No recordo si en la meva carta anterior us deia alguna cosa de Bolívia. Sembla que aquest país està disposat a admetre tothom qui hi vulgui anar. Quan un país fa això és segur que no s'hi lliguen els gossos amb llonganisses. En previsió que la JARE no pogués obtenir el meu visat per a Mèxic –ací corre el rumor que ja no n'enviaran cap més– he demanat el de Bolívia i el cònsol m'assegura que el tindrè abans d'un mes. He adreçat una demanda a la JARE, que he lliurat al doctor Roig.¹⁶ Aquest l'ha acollida molt bé i ja l'ha enviada a Mèxic. Això ho sé confidencialment per un amic que ací s'interessa per la cosa. A la JARE, doncs, hi haurà dues demandes meves, diferents. És clar, només aspiro a que n'aprovin una; m'és igual que sigui l'una com l'altra. Us prego que parleu amb Tomàs i Piera¹⁷ perquè s'interessi pel meu assumpte. Vosaltres ja compreneu la meva pressa per sortir d'ací.

Aquests dies m'estic fent una cultura boliviana. Sembla que Bolívia és un país un xic endarrerit, però en molts aspectes força interessant. És un dels països de major percentatge de població índia pura que no parla espanyol. Per a mi –això no ho dieu– significa el pas cap a l'Argentina. Sembla que tindria feina així que hi arribaria. Avui escric a un català i a un espanyol que hi viuen perquè em donin algunes informacions que els demano. A la capital es publiquen set o vuit diaris, dels quals ja en conec tres: *El Diario*, *La Calle* i *La República*. El primer, que és conservador, pel format, per alguns detalls de la compaginació i per alguns tipus em recorda *La Veu* dels darrers

14. Francesc Fàbregas i Vehil (Barcelona, 1901 – l'Havana, 1983), arquitecte, membre del GATPAC i sotssecretari d'Obres Públiques. Residí a la República Dominicana entre el 7 de novembre de 1939, data en la qual atracà el *Flandre*, i el 23 de juny de 1941, en què es dirigí a Cuba. Vegeu: <<http://pares.mcu.es/MovimientosMigratorios/detalle.form?nid=5092>> (Consultat el 28 d'agost de 2018). Vegeu, també, Díaz-Esculies (1995, p. 75) en què es detalla que l'arquitecte Fàbregues –el cognom s'alterna amb formes prefabrianes i normatives arreu– va muntar la primera fàbrica de mobles corbats i mobles encordillats a la Dominicana.

15. Aquesta informació indica que Riera treballava en una cadena de ràdio, però és més que possible que aquesta activitat no li generés ingressos o fossin molt escassos, més enllà de no ocupar, ni de bon tros, la seva jornada, per la qual cosa es veié obligat a la diversificació laboral.

16. El Dr. Jaume Roig i Padró (Reus, 1896 – Mèxic, 1969) ocupà diversos càrrecs al si de la II República espanyola i s'exilià, primerament a l'Estat francès i seguidament a la República Dominicana. Fou director dels serveis d'evacuació i també s'ocupà dels assumptes dominicans de la JARE. Finalment, el 1941, s'establí a Mèxic on publicà la novel·la *El darrer dels Tubaus* (1946, 1995). Vegeu Díaz-Esculies (1995, p. 75).

17. Josep Tomàs i Piera (Barcelona, 1900 – Guadalajara, Mèxic, 1976). Advocat, polític i diplomàtic català que esdevingué ministre de la II República i cònsol a Ottawa (el Canadà) durant la guerra. També tingué responsabilitats al si de la JARE de Mèxic, motiu pel qual Riera demana a Bartra i Murià que li adrecin unes paraules com a responsable de la JARE. Vegeu Riera Llorca (1994, p. 327) per a la informació biogràfica.

temps; els altres dos són inferiors; *La Calle* és popular, cridaner, anti-imperialista; *La República* no l'entenc: és antisoviètica, antijesuítica, antigovernamental i sembla que està contra tothom. Tots aquests diaris parlen del racionament de queviures, de comunicacions interrompudes pels aiguats, de províncies que només es comuniquen entre elles pels avions, de la gent que es necessita per a les mines... Hi ha una gran febre de construcció de cases; això fa pensar que estan en un període pròsper, però allò del racionament del sucre i la farina em fa pudor de cremat. Es publiquen anuncis que diuen: «Señor minero, aproveche la ocasión. Vendo mina, de estaño y wolfram con derechos ejecutoriales». Es veu que venen mines com en un temps a Santa Coloma venien terrenys per a fer-hi barraques. Us demano que no em malbarateu l'ocasió d'adquirir una mina de wolfram amb «derechos ejecutoriales»; és una cosa que em fa il·lusió i no m'aconsolaria mai de no haver-ho fet.

Escriviu aviat i expliqueu-me com us prova Mèxic i doneu-me notícies dels amics que heu vist.

Ah! Escric també a Gual per si pot donar un cop de mà a la JARE.

Partiu-vos recíprocament una abraçada cordial

[Signatura Vicenç Riera]

Vicenç Riera
Colón, 32
Ciudad Trujillo
República Dominicana.

[3: Carta de VRL a AB]

Santo Domingo, 4 d'abril del 1941

Estimat amic Bartra: Vaig rebre la teva carta del 27 de febrer en la qual em comunicaves les primeres impressions de l'Havana. Convençut que sortiríeu aviat cap a Mèxic et vaig contestar a l'adreça de Codó.¹⁸ Allí mateix et vaig enviar, posteriorment, una altra carta. Fa pocs dies algú em va dir que encara éreu a l'Havana i que potser hi seríeu temps. Això em va fer pensar a escriure-us a Cuba. Ahir vaig rebre la teva carta del 19 de març que em confirmava la vostra permanència a l'Havana.

En la meva primera carta enviada a Mèxic us trametia un retall de *La Nación* on es donava la notícia de la vostra sortida i el text que vàrem llegir a la ràdio.

18. Josep Maria Codó i Buscató (Barcelona, 1915 – Mèxic, 1983), compositor musical i traductor literari que s'exilià a Mèxic amb el seu pare, regidor de l'Ajuntament de Barcelona. Vegeu Riera Llorca (1994, p. 251). El fet que Riera escrigui les cartes a Bartra amb l'adreça de Codó sembla indicar que el lloc d'acollida que tenien previst a l'arribada a Ciutat de Mèxic era la seva residència.

El dia que Tovar¹⁹ va llegir els teus versos, Don Neno²⁰ va reunir a les seves habitacions tots els amics i veïns per a sentir l'audició. Fernández i jo no hi vàrem poder ésser perquè havíem d'anar a la nostra emissió. A pesar d'això ens ha invitat a signar una mena d'«acta de la reunió» que ell ha escrit. És una cosa molt simpàtica: Don Neno et té una devoció que trenca el cor i m'agradaria saber què en pensa l'Anna. Quan m'ha donat el document per a signar, ja ple de noms, volia de totes passades que jo sigués al capdamunt. M'ha dit que ha retramès ja una vintena de cartes a can Codó. Estigues tranquil, que no deixarà de fer-ho amb les que aniran arribant. L'Herminia, cada vegada que em veu, em demana si tinc notícies de Doña Ana.

He rebut els números de gener i de febrer de *Catalunya*[;]²¹ al primer hi ha una traducció teva de Mac Leish —«Pluja de commemoració»²² i una poesia de Terradas que t'és dedicada; al segon hi ha uns versos teus —«Urbs»²³ i un conte de l'Anna —«Rosa i verd».²⁴

T'agraeixo la tramesa de llibres que m'anuncies i estic impacient per veure'ls. T'envejo l'estada en un país on és possible de trobar coses catalanes a les parades de llibres vells. De passada et dic que no m'estranya el que em dius de Rossinyol i et confesso que fa temps que vaig perdre el respecte al «triumvirat» popular. Si a l'Havana o a Mèxic trobes llibres de gramàtica catalana —quaderns Barcino, sobretot— et prego que me n'enviïs algun.

En el vaixell d'avui surt una colla de gent cap a l'Havana. Ací circulen rumors estranys sobre els refugiats, la JARE i Mèxic; en resum es diu que la JARE ja ha suspès els viatges a Mèxic; que no donarà un visat més i que no pagarà cap passatge. Fins i tot hi ha qui diu que ni vosaltres no anireu a Mèxic. Això ho diu la mateixa gent de la JARE i la solució que preveuen és que es donaran visats i passatges per a altres països.

En previsió que això sigui cert jo he demanat el visat per a Bolívia, que el cònsol quasi m'assegura que em serà concedit i el pagament del passatge a la JARE. Us vaig

19. Vegeu Murià (2004, p. 133): Vicente Tovar, des de Nova York, llegí poemes d'*El árbol de fuego*.

20. Al llarg de les lletres el nom de Don Neno apareixerà de forma recurrent. Es tractava, molt probablement, d'un dominicà que rellogava cambres i que, en certa mesura, també els propiciava una logística diària o ajut en aspectes de comunicació. Entenem, també, que bona part del sentit de comunitat es bastí a redol de la seva persona. D'aquestes informacions se'n desprèn que bona part dels catalans exiliats hi van tractar.

21. Publicació mensual catalana amb seu a Buenos Aires. Es publicà des del 1930 fins al 1964.

22. Vegeu Bacardí (2009, p. 16, nota 36). *Catalunya*, 122 (gener de 1941), p. 7.

23. A Murià (2004, p. 91) es fa referència al concepte *urbs*, un concepte que allà es lliga amb París. Ignorem si aquest poema fou escrit durant el primer exili, a França, o si ja pertany als períodes dominicà o del breu refugi cubà. Amb tot, no hem pogut localitzar aquesta peça ni tampoc escatir si es tornà a publicar posteriorment.

24. Narració publicada a *Catalunya*, 123 (febrer de 1941). Per a les publicacions de Murià vegeu Llobera (2015, p. 170 i 179-181), en la qual es relacionen les obres publicades en mitjans periòdics. Es pot veure a <<https://www.tesisenred.net/bitstream/handle/10803/310616/l1s1de1.pdf?sequence=1&isAllowed=y>> (Consultat l'11 d'abril de 2019).

informar d'això en la meua segona carta enviada a Mèxic, perquè poguéssiu explicar a Tomàs i Piera la raó de dues demandes meves distintes. (M'he tornat vermell com si hagués llegit la teua carta.) Ara caldria que li diguéssim alguna cosa –si a vosaltres us sembla bé– d'aquesta nova petició meua. La veritat és que a mi tant me fot anar en un lloc com en un altre i que deixo que la JARE triï el que vulgui. Et prego que les peticions que pensis fer les ajustis a les informacions que tinguis sobre les possibilitats d'una o altra solució.

La ràdio no rutlla gaire bé. Avui Vidal²⁵ torna a la direcció del diari i pensem que això potser ens permetrà de reprendre les col·laboracions, però no em faig il·lusions. Penso parlar amb ell demà. Ja us tindrà al corrent.

Bé: records als amics

Una cordial abraçada a tots dos

[Signatura Riera]

[4: Carta de VRL a AB]

Santo Domingo, 20 abril 1941

Estimats amics: Vaig rebre les vostres cartes del 27 de febrer i del 19 de març. Jo us he escrit el 12 i el 22 de març, a Mèxic, i el 4 d'aquest mes a Cuba. Suposo que almenys aquesta darrera carta la deveu haver rebuda. La vaig adreçar a l'Hotel Luz, calle de los Oficios. Jo creia que aquest carrer era curt i que no hi havia cap dificultat encara que no posés, a l'adreça, el número, però he vist que té més de quatre-cents números. Ara temo que s'hagi extraviat. Pepe Alloza²⁶ m'ha donat a llegir la vostra carta, d'on he pres nota de l'adreça de Bernades,²⁷ on us escric ara.

No veig que tingueu motius per a impacientar-vos si el viatge a Mèxic es retarda un xic. Fet i fet a Cuba us tracten bé i una temporada aquí és una bona estada a l'exili. Vam llegir al *Diario de la Marina* la notícia d'un recital teu. Et felicito.

25. Rafael Vidal Torres (Santiago de los Caballeros, República Dominicana, 12 d'octubre de 1894 – 18 de maig de 1992) dirigí el diari *La Nación*. Fou un dels periodistes que donà suport intel·lectual a la dictadura de Trujillo; ho feu gairebé fins al final del règim. Per les declaracions de Riera entenem que sense ell les col·laboracions dels exiliats no haurien estat viables o, si més no, destacables.

26. Josep Alloza Villagrasa (Bujaraloz, 28 de desembre de 1905 – Caracas, Veneçuela, 1990). Dibuint, entre altres, de *L'Esquella de la Torratxa* i membre de la UGT. S'exilià a França el 8 de febrer de 1939, i entre 1940 i 1944 visqué a la República Dominicana. S'establí a Veneçuela i tornà a Barcelona, però sempre de forma esporàdica.

27. Vicenç Bernades i Viusà (Barcelona, 3 de juny de 1896 – 15 d'octubre de 1976), periodista i polític. Exiliat a Cuba des de 1939, on romangué fins a 1957, formà part de la JARE i destacat membre del Centre Català de l'Havana. Establí bones relacions amb el pintor Joan Junyer i amb l'escriptora Anna Murià.

Postigo²⁸ m'ha dit que té un grapat de cartes per a tu. Li he donat les dues adreces: la de Codó i la de Bernades, perquè si les retransmet abans de divendres ho faci a l'Havana i si triga més –no hi ha cap raó perquè trigui més– ho faci a Mèxic. Don Neno ha seguit retransmetent la correspondència a casa Codó.

He rebut els dos llibres. Gràcies! Ha estat un bon present. Ni l'un ni l'altre no són a les llibreries d'ací. *El requeté* no és pas una obra mestra, però és, des d'un punt de vista artístic, discreta i si no ho has de fer córrer et diré que la crec superior a la major part de la «nostra» literatura de guerra. És més objectiva del que es podia esperar. M'ha impressionat de constatar que –les idees de banda– la psicologia dels combatents de l'altre costat es creu, a través d'aquest llibre, semblant a la dels nostres. La falta de l'obra està en les escenes del camp republicà que l'autor desconeix, evidentment.²⁹ L'obra de Maxwell Anderson és bona, xopa de les preocupacions socials que informen una bona part del teatre nordamericà actual.³⁰

La feina de la ràdio em deixa moltes hores per a llegir i devoro els llibres. Ja sabem com va ací això del llegir; un llegeix el que pot atrapar i no el que voldria. Això em fa refer lectures velles, a vegades de la infantesa. Aquests dies he llegit *Tom Sawyer* i *Huch Finn*. Quasi no goso a confessar-me que malgrat l'esperit crític i els anys he recordat les impressions de la primera lectura. Això ho he alternat amb Gide, Dostoievski i Wilde.³¹ He llegit una cosa de Hamsun que no coneixia: *Terra Nova*.³² Suposo que la coneixies. El contrast entre aquells dos comerciants i el grup d'artistes pedants –que m'han recordat alguns tipus de casa nostra– és força convincent fins i

28. En termes generals, no s'ha pogut seguir el rastre d'homes dominicans com Postigo, més enllà de les informacions –escasses i esparses– que alguns dels refugiats indiquen en documents com els que comentem i d'anotacions marginals en publicacions sobre l'exili. Així, apareix citat en una relació de noms de la cultura local a l'obra de 1991 *El exilio de las Españas de 1939 en las Américas: «¿A dónde fue la canción?»* (Barcelona: Anthropos). D'acord amb les missives entre Riera i Bartra es dedueix que era llibreter i un home de fe evangèlica. En diverses ocasions adreça cartes als exiliats que s'han desplaçat a noves destinacions; un paper semblant el desenvolupà, també, Don Neno.

29. Riera Llorca esmenta una obra titulada *El Requeté*; malgrat que no hem pogut localitzar-la, podria tractar-se d'alguna obra del novel·lista barceloní, i carlí, Antonio Pérez de Olaguer. Vegeu, a tall d'exemple, l'obra de 1937 *Los de siempre. Hechos y anécdotas del requeté*. (Burgos: Editorial Española) o *Piedras vivas, biografía del capellán requeté José Ma. Lamamié de Clairac y Alonso* (1939).

30. Les obres de Maxwell Anderson tractaren diversos aspectes des de múltiples enfocaments, però la referència de Riera apunta cap a la lectura d'obres que denunciaven el bel·licisme, com és el cas del gran èxit *What Price Glory* (1924); el mateix autor posaria sobre la taula la lluita contra el feixisme i la segona guerra mundial, com és el cas de *The Eve of St. Mark* (1942). També publicà *The feast of ortolans* (1937), en què s'exalten els valors de la revolució francesa, una exaltació al·legòrica com a preludi de la guerra amb el nazisme. A *Key Largo* (1939) s'exalta el compromís com a valor humà suprem i en el qual cal creure fins a les darreres conseqüències. Per a informació més extensa, vegeu Buchanan (1964).

31. Riera Llorca –vegeu, per exemple, *El meu pas pel temps*– fou assidu lector, sobretot a la seva infantesa, d'obres de la literatura nord-americana; com a mostra d'això aquí cita dues obres de Mark Twain, però també fa referència a la literatura de Gide o Dostoievski, que li són complementàries i paral·leles.

32. Knut Hamsun (Noruega, 1859-1952) fou guanyador del premi Nobel de Literatura de 1920; la seva obra s'emmarca en el realisme. L'obra que cita Riera, *Terra Nova*, s'edità a Barcelona el 1941 en llengua castellana. Fou publicada originalment el 1893 sota el títol *Ny Jord*.

tot per a mi que sento per als comerciants una repulsió purament instintiva, en la qual no hi ha res de «pobre». Però tinc la impressió que Hamsun va escriure el llibre més empenyat que sincer.³³ Expliqueu-me què llegir per aquests móns [*sic.*] que jo no crec que siguin de Déu, de tan abandonats que els té.

Bé: aviat veureu a l'Havana nous amics. Divendres surten, entre altres, les noies Canals amb la seva mare. Aquests darrers dies han arribat uns seixanta refugiats de la Martinica. Molts d'ells embarcaran directes i ja els veureu.

Ací res de nou.

Escriuiu aviat.

Una bona abraçada per a tots dos, parella feliç!

[Signatura Riera]

[Mecanografiat]

Acabo de rebre una carta de Tomàs Piera que diu: Junta De Auxilio a los Republicanos Españoles – Delegació de México – Secretaría – Bucarelli, 100 – 21 abril 1941 – Señor D. V.R. – Estimado compatriota. Acaba de darse una nueva organización a los asuntos de la Dominicana; disuelta la Ponencia especial encargada de dichos asuntos, de la qual formaba parte, no tengo en los mismos ninguna intervención directa, ni tan solo informativa. Es necesario que se dirija a la delegación de la JARE en Ciudad Trujillo, que entiende en todos los asuntos de nuestros compatriotas en la República Dominicana. Muy atentamente, J. Tomàs i Piera.

[5: Carta de VRL a AB]

[Mecanografiat]

Ciudad Trujillo, 30 abril del 1941

Estimat amic Bartra: Aquest matí, mentre estava arrançant les meves coses per a traslladar-me a casa els Barba³⁴ i Fàbregues, amb qui ara visc, he rebut la teva carta del

33. L'obra de Hamsun es desenvolupa en una societat en la qual un grup d'amics passen penes econòmiques, morals i de traïció personal. Les paraules de Riera ens indiquen que, possiblement, en aquesta obra hi ha un conflicte latent o manifest entre un grup d'artistes i uns comerciants.

34. La tasca cívica i solidària de l'enginyer Eduard Barba Gosé (1901-1973) a la República Dominicana –on arribà el novembre de 1939 amb altres exiliats catalans– fou perseverant i àmplia. Simpatitzà amb la Unió Socialista de Catalunya, i al si del PSUC el 1939 formà part de la Comissió Tècnica que pretenia desenvolupar diversos projectes; allà coincidí amb l'arquitecte Francesc Fàbregas, membre del GATPAC i sotssecretari d'Obres Públiques que hem citat anteriorment. Barba fundà el Club Català (1940) com a organització d'ajut als catalans. Més endavant en fou expulsat per la pugna política que pretenia controlar l'entitat. Vegeu Barbé (2008, p. 103); també Díaz-Esculies (1995, p. 76-77): «Un altre enginyer que va tenir una gran influència fou el barceloní Eduard Barba i Gosé, que amb 38 anys arribà a bord del *Flandre*

dia 10, que contesto desseguida. Avui l'hauria escrit, encara que no hagués rebut aqueixa carta teva, per a felicitar-te. Ahir Barba em va ensenyar una carta de Buenos Aires en la qual li comunicaven el resultat dels Jocs Florals i vaig veure que el teu «Nòmada» ha obtingut la Copa Artística.³⁵ Molt bé, amic Bartra! Estic content i t'asseguro que la cosa no m'ha estranyat. Quan vaig llegir el «Nòmada» em va plaure molt, ja t'ho vaig dir. Et felicito, també, pel resultat del teu recital. Espero que aquests èxits siguin com a una mena d'auguri de la vida que t'espera al continent. M'imagino que Anna Maria deu estar cofoia.

Vaig rebre els dos llibres que em vàreu enviar; ja us ho deia en la meva darrera carta. Vosaltres, que heu estat ací i coneixeu la mena de vida que s'hi pot fer, ja sabeu la importància que aquestes gentileeses tenen per a mi i com us les agraeixo. L'anunci de la tramesa d'un llibre català em té neguitós i considero una mala jugada allò de parlar-me'n i no dir-me quin llibre és. Avui aniré a treure el certificat de bona conducta i te l'enviaré per aeri per tal que amb tota tranquil·litat de consciència em puguis enviar el llibre desseguida. Aquests dies tinc a la meva disposició els dotze volums que fins ara ha publicat la col·lecció que Carner dirigeix a Mèxic. No comprenc quin criteri té Carner en la tria de les obres. M'ha sorprès de trobar, en les dues col·leccions, raves autèntics. Us recomano especialment –per tal que n'eviteu la lectura– *El mar la distraïa* i *El doctor, su esposa y el reloj*. Espero que déu no carregarà aquesta feta al compte de Carner.

Els que t'han dit que l'assumepte de la ràdio no anava gaire bé i que he tingut «un negoci de cadires» no t'han enganyat; és cert. El negoci ha consistit a encordillar cadires a l'estil d'aquelles que a casa en diuen de Mallorca, al taller de Fàbregues; però només hi vaig treballar uns dies, perquè el taller és allà a la quinta punyeta, passant l'aeròdrom i em resultava massa pesat fer quatre vegades al dia el viatge, i per allí no hi ha un lloc on dinar, cosa que m'hauria estalviat els dos viatges del migdia. Ho vaig deixar i segueixo amb la ràdio, que si bé és veritat que no rutlla gaire bé no van tan malament com jo mateix faig córrer, perquè em convé –i això us ho dic a vosaltres confidencialment i us prego que em guardareu el secret–; tant és així, que gràcies als ingressos de la ràdio avui puc entrar en aquesta república dels Barba i Fàbre-

el 1939 i romangué al país fins a l'any 1957 que marxà a Mèxic per treballar com a enginyer en cap del departament de promocions d'una important indústria siderúrgica (Aceros Ecatepec) propietat d'uns catalans. Eduard Barba, persona molt respectada, ocupà diversos càrrecs governamentals [...]. Retornà a Barcelona on morí el 1973».

35. La narració titulada «Nòmada» fou publicada al volum *L'estel sobre el mur* (Mèxic DF: Biblioteca Catalana, 1942 & Barcelona: Edicions 62, 1992). Aquest volum recull les narracions escrites durant la primera etapa de refugiats de guerra, entre 1939 i 1942. La narració, particularment, tracta la vida dels refugiats catalans a la República Dominicana i «Farina a les mans» (que apareix en aquestes missives com «Harina en las manos») versa sobre el període anterior de la guerra de 1936-1939.

gues,³⁶ on he trobat l'ambient d'ordre i tranquil·litat que és justament el que em convenia. Ací és on podré fer el que encara no he pogut fer des que sóc ací: establir-me una disciplina que em permeti aprofitar el temps. M'he assenyalat un horari i unes feines a fer, que no res, ací, veig que pugui obligar-me a alterar.

Sabia alguna de les coses que m'expliques de la JARE; aquestes coses, com ja et pots imaginar, ací es comenten molt. En la meua darrera et reproduïa el text d'una carta rebuda de Tomàs i Piera. Ara, doncs, a la JARE tinc pendent la demanda del viatge a Bolívia; ja veurem si més endavant, un cop aclarides coses, hi ha possibilitat de reprendre les gestions per a Mèxic, puix que, com ja deia en una altra carta, això de Bolívia només és un recurs per si falla la cosa de Mèxic, i potser abans de donar aquesta decididament per perduda val la pena de fer alguna nova provatura, puix m'ha tocat el cor la teva invitació d'anar a Mèxic a menjar taronges.

Ací res de nou. Fernando³⁷ aquests dies està atrafegat amb la propaganda del cor de cosacs³⁸ que van arribar abans d'ahir; Julieta burxa contínuament el Pepe per marxar, i el Pepe sembla que no en té gaires ganades. Valldeperes ha entrat com a corrector a *La Nación*.³⁹ Es tenen notícies que «És-una-cosa-d'espant» pensa tornar amb tota la trepa; la tornada fa pudor d'expulsió. S'espera un grup molt nodrit de refugiats de la Martinica, i diuen que entre ells ve Guasp,⁴⁰ el ninotaire. Postigo m'ha dit que us preparava una sorpresa; serà una sorpresa evangèlica, és clar. Don Neno, cada vegada que em veu, em demana si tinc notícies teves i ahir em va dir que t'havia retransmès correspondència a l'Havana. He vist un nou periòdic català que es publica a Xile i que no coneixia; és del PSU, es diu *Retorn*, està a mata degolla amb els dirigents del Centre Català i està dirigit per un bon amic meu.

36. Tal com hem pogut comprovar, i d'acord amb les consideracions laborals i la gran precarietat entre els expatriats, era prou habitual que un sol immoble fos compartit entre diverses persones. En aquest cas, la casa era compartida per refugiats catalans, com l'enginyer Eduard Barba Gosé, l'arquitecte Fàbregues –que també apareix escrit «Fàbregas»– i potser alguna altra persona, més enllà de Riera Llorca.

37. Fernando Alloza i Villagrasa, germà de José. Combaté a la guerra contra els feixistes i arribà a comissari de la 92a Brigada Mixta (vegeu *Gaceta de la República*, 145, de 25 de maig de 1937). Segons LLORENS (1975) fou redactor a *La Nación*, el mateix diari on diversos exiliats col·laboraren.

38. De les afirmacions de Riera es desprèn que Fernando Alloza s'encarregava de rebre immigrants o persones que visitaven l'illa amb alguna tasca concreta. Potser l'expressió «Cor de cosacs» se cenyeix al significat estricte de les paraules i, per tant, es dedueix una missió cultural russa a l'illa.

39. Manuel Valldeperes i Jaquetot (Barcelona, 1902 – Santo Domingo, 1970), fou escriptor i periodista. Exiliat el 1939 a la República Dominicana fou un dels pocs casos d'exili català a l'illa que es perllongà en el temps. Esdevingué director de la secció d'art i literatura del diari *El Caribe* i també ho fou del diari *La Nación*. Morí a Santo Domingo.

40. Ernest Guasp (Alzira, 1901 – Ciutat de Mèxic, 1984), caricaturista valencià. Militant del PSUC. S'exilià a Mèxic. Fou dibuixant (entre altres) a *El Be Negre*, *L'Esquella de la Torratxa* i *La Rambla*. Vegeu Riera Llorca (1994, p. 282-283).

[Manuscrit]

Gràcies pels segells. Els de la Dominicana també m'interessen. Records als amics; especialment al Xaparro, si el veieu.

Adéu, adéu. Una abraçada cordial

[Signatura Vicenç Riera]

PS: D'acord amb l'amic Barba anem a organitzar al Club Català⁴¹ uns cursets de gramàtica catalana i història de Catalunya. Caldria [que] obtinguéssiu, sense que això us faci fer cap despesa a vosaltres, particularment, alguns llibres, encara que només fos un exemplar de cada, per a preparar les lliçons. Jo, que m'encarregaré del curset de gramàtica necessitaria els quaderns Barcino de Marvà *Ortografia* i els dos de *Sintaxi*; si és possible, a més, *Morfologia* també de Marvà, i *Les principals faltes de Gramàtica* i la conjugació dels verbs.⁴² És urgent!

[Signatura R.]

[A banda]

Vicente Riera

Dr. Baez, 14

Ciudad Trujillo

República Dominicana⁴³

41. Barbé (2008, p. 103): «En la tasca d'ajuda als republicans catalans cal destacar l'obra d'Eduard Barba i Gosé i el Club Català, que fundà la primavera de 1940. La seva tasca, empresa de forma altruista, consistia principalment en oferir ajuda a tots els catalans necessitats que estiguessin a la República Dominicana, al marge de la seva ideologia política. Barba demanà ajuda a tots els països americans on existien colònies d'emigrats catalans. Malgrat la poca resposta que obtingué en un principi, ben aviat trobà suports importants per a la seva tasca: el doctor Josep Trueta, exiliat a Londres, Manel Serra i Moret, establert a Buenos Aires, i l'American Friends Service Committee de Filadèlfia, els quàquers. Els donatius econòmics que rebia els convertia en medicines, roba, etc., per als refugiats i els repartia entre aquells que reclamaven la seva ajuda. El Club Català també actuà en l'àmbit cultural, creant una petita biblioteca, organitzant cursos d'història, literatura, art i geografia i distribuint els butlletins que redactaven els casals catalans arreu d'Amèrica. El 1942 començà a redactar la seva pròpia revista, *Catalònia*, de la qual se'n publicaren 8 números. El 1943 Eduard Barba fou desplaçat del Club Català a causa de les batalles polítiques que es desfermaren al seu interior, però no defallí en el seu propòsit. Per tal de continuar amb la tasca assistencial, creà la Mútua Catalana d'Assistència el gener de 1944, però aleshores tant sols quedaven unes 30 famílies catalanes a l'illa que vivien còmodament gràcies als seus ingressos. Per aquest motiu, el 1945 es dissolgué la mutualitat.» (Díaz Esculies: 1995, 95-107; Barba Gose: Inèdit).

42. Aquests dos darrers volums són obra de Pompeu Fabra, que els publicà a la mateixa col·lecció de l'editorial Barcino el 1925 (reeditat posteriorment) i el 1926 respectivament.

43. En aquesta lletra ja figura la nova adreça postal de Riera. Entenem que es tractava de la residència compartida amb Barba Gosé, Fàbregues i potser algun altre refugiat. L'immoble es troba situat a l'avinguda que condueix al palau presidencial dominicà.

[6: Carta de VRL a AB]

Sto. Domingo, 7 juny 1941

Amic Bartra: T'escric només unes ratlles, a correu, per tal que la carta no perdi el correu d'avui. Temo no aconseguir la «valija».

Vaig rebre la teva carta del 19. Celebraré que arribis a un acord amb l'editor dels EU. Tu ets dels que estan fent quedar bé Catalunya pel món. El Nòmada és allò que parlant malament es diu un «tio». He rebut el llibre català. És bo no solament perquè és català, cosa que en aquestes circumstàncies ja és una qualitat, sinó també perquè moltes de les reflexions que conté són sucoses i assenyades de debò. He vist el Postigo i l'he burxat diplomàticament, com tu m'encarregares. Li he dit, mot per mot: «Bartra me escribe que no ha recibido ninguna de las cartas que V. dijo que le enviaría». Ha quedat prou diplomàtic? Em va dir que te les havia enviat a l'adreça de Mèxic. T'agraeixo que et recordis d'enviar-me senyes. N'hi havia un, el de Petain, que no el tenia. Els altres em seran molt útils per a fer canvis. Ja comences a ésser filatèlic i penso que acabaràs malament; aquests segells que m'envies estan arrencats amb tots els ets i uts de l'art. Ací s'ha rebut carta de Massip,⁴⁴ que ja ha arribat a Xile i hi treballa. Excusa el desordre d'aquesta carta, però com que l'escric a correu hi vaig abocant les coses a mesura que se m'acumulen. Em diuen que en el vaixell pròxim embarcaré cap a l'Havana. Celebraria trobar-vos-hi, encara, malgrat les vostres ganes de marxar cap a Mèxic. Com que això de la meva sortida no és del tot segur, t'agrairé que si rebeu aquesta encara a l'Havana m'escriguis a Doctor Báez, 14. Ah! Veig que encara que sortís també rebria la carta, perquè la duria el vaixell que després [em] recolliria a mi. Després de molts mesos de no saber res de casa he rebut cartes de la mare, de la dona i dels germans, i fotos de la nena. Tots estan bé. Com ja deveu saber, ací tenim En Lluhí i Vallescà,⁴⁵ l'Artemi Aiguader⁴⁶ i la seva jove muller francesa, la família de Moix, Víctor Serge,⁴⁷ la família de Cristià Cortès i una mar de

44. Evarist Massip fou delegat del PSUC a Xile, on s'exilià. És rellevant que, encara aleshores, mantingués correspondència amb Riera, que finalment desapareixeria de l'òrbita del PSUC, sobretot perquè era provinent de l'USC i els seus posicionaments no van ser mai estalinistes. Massip, malgrat tot, a primers d'agost de 1945 va tornar a Barcelona. Vegeu Lardín (2007, p. 59, nota 127).

45. Joan Lluhí i Vallescà (Barcelona, 1896 – Mèxic, 1944), polític i advocat català. Fundador de *L'Opinió* i d'ERC, fou regidor de l'Ajuntament de Barcelona, diputat del Congreso de los Diputados espanyol i conseller de la Generalitat. El 1936 fou ministre de treball de la República i, posteriorment, de 1937 a 1939, cònsol a Tolosa; acabada la guerra, es traslladà a Mèxic. Vegeu Riera Llorca (1994, p. 285-286)

46. Artemi Aiguader i Miró (Reus, 1889 – Mèxic, 1946) fou regidor a Reus, i durant els Fets de Maig de 1937 fou conseller de seguretat interior de la Generalitat de Catalunya. El seu germà Jaume fou batlle de Barcelona. Tots dos s'enquadraren a ERC.

47. Polític rus d'origens àcrates que s'uní al bolxevisme el 1918, i que hagué de fugir de la Unió Soviètica; sota el mandat de Stalin fou empresonat (1928-1933). Arribà a la Dominicana provinent de la Martinica. Finalment s'establí a Mèxic, on morí el 1947.

jueus⁴⁸ que comencen a donar aspecte de ghetto en alguna ciutat. Fernando festeja seriosament amb una noia jueva. Ho ha anunciat ja oficialment a la seva mare, ha parlat amb els pares d'ella i sembla que es casaran aviat, potser per poders, perquè és possible que ell surti també en el pròxim vaixell cap a l'Havana i perquè ella, que si no hagués estat el prometatge sobtat hauria sortit a primers d'aquest mes cap a New York, penso que hi anirà aviat i abans del casament. Ell s'ha pres la cosa amb tota solemnitat. Com que a ella jo no la coneixia més que de vista, no puc fer cap judici sobre les perspectives del matrimoni aquest. Gent que la coneix i que em mereix confiança me n'ha fet elogis i en parla molt bé. Pepe quan ho va saber només va dir: «¡Pobre chica!» Ja em tindràs al corrent dels teus èxits a l'Havana i espero que podrem tastar aviat *Txavola*.⁴⁹ Valldeperes diu que el pròxim volum de l'AACC és el seu. ¿Rebeu el *Catalunya*? Teniu notícies de Girona? A la llibreria de San Antonio ha aparegut un nou estoc de llibres francesos que no sé qui dintre ha dut. En el vaixell d'avui surten uns quants catalans cap a l'Havana; sembla que alguns pel compte de la SERE i altres particularment. Segueixo a la ràdio, però ara venc unes sabates que són una «monada»;⁵⁰ si Anna «Maria» les veiés ni podria resistir la temptació de comprar-ne alguns parells i no puc ni imaginar les copes artístiques que hauries de guanyar per a satisfer la seva fantasia. No són les sabates que feia l'Alegre, però és una cosa semblant; una «monada».

Bé: veurem si arribo a temps de menjar algunes taronges del vostre rebost de l'Havana.

Una abraçada cordial per a tu i l'Anna Maria

[Signatura Riera]

Dr. Báez, 14
Ciudad Trujillo

48. Per netejar la imatge de la dictadura dominicana, que havia dut a terme una neteja ètnica de població negra haitiana, el president Trujillo accedí a acollir refugiats d'Europa per guanyar-se les simpaties internacionals. Vegeu Díaz-Esculies (1995, p. 22-24).

49. L'obra finalment s'anomenaria *Crist de 200.000 braços*, amb la qual guanyaria el premi Fastenrath als Jocs Florals de l'exili. Amb tot, *Xabola* es publicà el 1943 a Mèxic, amb pròleg de Josep Carner, a la Biblioteca Catalana. Com a obra separada, *Crist de 200.000 braços* es publicà a Mèxic el 1968, i fou reeditat en diverses ocasions posteriors.

50. Novament, Riera Llorca ha de procurar-se ingressos econòmics. Fins a aquest punt, tenim constància de les seves tasques al restaurant Hollywood, l'encordillat de cadires –una feina que va haver de deixar per la mala situació de l'empresa–, a la ràdio i, ara, en una nova faceta, la feina de venedor de sabates.

[7: Carta de VRL a AB]

Santo Domingo, 20 agost 1941

Estimat Bartra: Vaig rebre la teva carta de l'11 de juny i més tard la del 2 de juliol que em va donar En Barba. El dubte de si serieu encara a l'Havana o de si ja hauríeu arribat a Mèxic ha fet que anés ajornant, un dia darrere l'altre, la meva resposta, puix la volia trametre a l'adreça on la poguéssiu rebre més aviat. Però els dies passen i ara penso que si us hagués escrit desseguida ja tindríeu la meva carta, fóssiu on fóssiu, Això em fa decidir a escriure-us sense esperar un dia més. Adreçaré la carta a Mèxic, on espero que ja sareu.

Vaig rebre el llibre de Hemingway, que he llegit al Hollywood.⁵¹ No recordo si us havia escrit que torno a treballar al restaurant;⁵² però encara que no us ho hagués escrit ja ho sabeu, perquè ho deia en la carta a la Montserrat, que em deia que vas llegir. He llegit també el llibre de Txmelev⁵³ del qual un dia em vas parlar. L'he trobat en espanyol en un volum de la «Colección Austral», de Buenos Aires. M'ha interessat. Aquests dies he volgut rellegir llibres llegits a la meva infantesa; el primer assaig *Almayer's Folly*, de Conrad, m'ha decebut; m'ha fet adonar de vaguetats i convencionalismes que als setze anys em vaig empassar amb tranquil·litat i entusiasme.

M'ha impressionat el que em contes de les adquisicions que has fet a l'Havana. Aqueix *The Week End Library* em fa recordar que hi ha un món fora de Santo Domingo.

Et felicito per l'èxit dels teus recitals. Digueu-me si s'ha concretat quelcom sobre la traducció de *L'Arbre de Foc*, i com marxa *Txavola*.

La meva anada a Cuba s'ha ajornat. Com que la cosa era dita per uns amics, a part de les gestions que tu ja saps que feia per a sortir, no m'amoïno a fer res. He tirat

51. Establiment situat a la intersecció dels carrers El Conde i Hostos, desaparegut actualment tot i que en resta l'edifici que l'acollí. Obri portes poc després de l'arribada dels refugiats catalans i espanyols, el 1940, i era propietat d'un dominicà anomenat Quico Pou, d'ascendència catalana. Acol·lí actes de la colònia expatriada, i fins i tot la visita del lehendakari basc Aguirre, el 6 de novembre de 1941. Vegeu San Sebastián (2014, p. 204) per a aquesta darrera informació.

52. Intuïm que la tasca de Vicenç Riera al restaurant es desenvolupà en diverses etapes; el local situat al barri colonial de la capital dominicana tenia bàsicament clients estrangers i anà acollint personal refugiat tal com anava arribant a l'illa. En aquest establiment s'hi trobà Manuel Alloza (Barcelona, 1903 – Mèxic, 1990), cambrer, sindicalista i comunista que també fou secretari general de la FOSIG, Federació d'Organismes Sindicals de la Indústria Gastronòmica. Passà per Argelers i arribà a la República Dominicana el 1940, a bord del *Cuba*. Ell i d'altres elements de la FOSIG dirigiren el restaurant Hollywood, on Riera Llorca entrà a treballar de cambrer gràcies als seus coneixements de llengües; podem afirmar (RIERA LLORCA 1994, p. 63-64) que la cobertura de notícies sindicals i de la vaga del sector de la restauració convocada per la FOSIG la primavera del 1936 brindaren a Riera uns contactes valuosíssims en aquestes contrades. Per a Alloza, vegeu Martínez de Sas & Pagès (2000, p. 72-73).

53. Ivan Chmelev (Moscou, 1873 – París, 1950), també Chmelov o Shmeliov segons la transliteració espanyola. La seva obra s'emmarca al si del realisme i de la descripció de la classe treballadora urbana o rural.

la cosa de Bolívia endavant, però quan ja estava tot resolt, sembla que el famós «putsch»⁵⁴ ho ha entrebancat. Espero que no ho haurà espatllat definitivament.

Tal com em recomanaves en la teva carta del 2 de juliol, he dit a Don Neno que et retrametés la correspondència a Mèxic. He parlat amb Postigo, que fa pocs dies ha tornat del seu viatge, està positivament engrescat; m'ha parlat de vosaltres i de l'Havana amb entusiasme (un entusiasme evangèlic i manifestat delicadament, és clar!). El Roig fa uns dies va sortir en avió cap a Mèxic; si hi sou, ja ho deveu saber. El Genio⁵⁵ s'ha retirat en una torre de vori en forma de barraca al quilòmetre 4,5 de la carretera Duarte i baixa un cop a la setmana a la ciutat. El matrimoni Alloza segueix a l'Edificio Gómez; bé perquè ell va fent decoracions, que agraden força. El Massip –penso que ja t'ho vaig dir– va arribar a Xile i va treballar desseguida. En Xammar fa uns dies va embarcar tota la família cap a Panamà. El Valldeperes segueix de corrector a *La Nación*.

Fa uns moments m'han caigut a les mans els tres números publicats de *Pensamiento Español*, una revista que es publica a Buenos Aires. Encara no he tingut temps de llegir-los, però un cop d'ull al sumari em fa creure que es tracta d'una cosa interessant. Hi veig els noms catalans de Serra i Moret, Pelai Sala i Emili Mira. Ho coneixes?

Espero tenir l'alegria de llegir-vos aviat.

Rep una abraçada cordial que et prego que et parteixis amb Anna «Maria»

[Signatura Riera]

[Nota de l'editor: Al peu esquerre del darrer full hi consta una estrella de David que suposem que és dibuixada per Riera. N'ignorem els motius.]

[8: Carta de VRL a AB]

[Mecanografiat]

Santo Domingo, 2 d'octubre de 1941

Estimat Bartra: Acabo de rebre la teva carta del 14 de setembre, que m'ha produït una gran alegria, puix l'esperava amb impaciència per a conèixer les teves primeres

54. El 9 juny de 1941 Bolívia visqué una operació de falsa bandera, ideada i posada en pràctica per serveis d'intel·ligència britànics, que alertaren el govern dels EUA. En aquesta acció es féu pública una carta signada per l'agregat militar bolivià a Alemanya, en la qual s'assegurava la voluntat del Reich de derrocar el govern de Bolívia i instaurar-hi un règim nazi amb pretensions expansionistes al continent. La reacció del govern fou expulsar la legació alemanya i declarar traïdor l'agregat a Alemanya. Cal tenir en compte que Bolívia proveïa els EUA de tungstè, un mineral necessari per a la indústria bèl·lica. Dies després d'aquest incident, el govern estatunidenc signà un acord de finançament pel qual el país centreamericà en rebria suport i inversions econòmiques.

55. Ignorem la identitat que oculta el malnom d'«El Genio»; tanmateix, tot indica que es tractà d'algun membre de la comunitat catalana amb poques simpaties entre els seus membres.

impressions de Mèxic. Veig que són bones i això em fa content. Pocs dies després d'haver-te escrit la meva del 20 d'agost vaig rebre la teva del 1r. d'aquell mes, data-da, encara, a l'Havana.⁵⁶

El que em dius de la finestra m'ha tocat el cor, i el que m'expliques del cel de Mèxic m'ha impressionat encara més.

«No vagis a Bolívia», em dius. M'han negat l'autorització d'entrada allí, de manera que em fóra un xic difícil no seguir el teu consell.

T'agraeixo el teu oferiment per a ajudar-me a venir a Mèxic. Ja saps que em plauria de trobar-me entre vosaltres i per això faré ús i potser abús de la teva amabilitat. Com que no tinc ni un clau, no veig altra manera de fer cap a Mèxic que l'ajut de la JARE; però no conec ningú en aquest organisme. Tu, aquí, et pots informar de quines són les meves possibilitats en aquestes condicions. Per a avançar feina, jo, dilluns, tractaré de fer l'única cosa que està al meu abast de fer: omplir un qüestionari de la JARE; però tu ja saps que això no és res. Cal que algú doni el cop de gràcia. Informa't i informa'm. Si no temés passar per exigent et pregaria que ho fessis desseguida i en detall. Dóna'm més notícies de la Candelària i de Terradas, i saluda'ls de part meva.

T'adjunto un conte per a *El Poble Català*.⁵⁷ Envia'm desseguida el primer número, perquè sento una gran curiositat per a conèixer-lo. Dóna'm més detalls sobre aquesta publicació. Explica'm exactament com va anar l'acord de demanar-me col·laboració. Qui ho va proposar i què van dir els altres? No vull dissimular que m'interessa saber l'actitud que envers mi tenen alguns amics meus que hi ha a la redacció.

Et tornaré a escriure per a acabar de contestar la teva carta. Avui plego perquè és tard i he de contestar algunes cartes de casa.

He complert el teu encàrrec amb Barba. Demà ho faré amb l'Alloza dibuixant. El seu germà, fa dies que no el veig i ni sé què fa.

[Manuscrit]

Una abraçada cordial per a tu i l'Anna

[Signatura Riera]

56. Es té constància de l'arribada d'Agustí Bartra, a bord del *Monterrey*, al port de Veracruz l'11 d'agost de 1941.

57. Aquesta històrica capçalera barcelonina passà a ser una publicació de la comunitat catalana a Mèxic, i ho feu en diverses èpoques, entre les quals aquesta primera represa mexicana (1941-1947) després de la guerra. En aquest període fou dirigida per l'impressor Avel·lí Artís. Al llarg de la seva trajectòria, Vicenç Riera hi participà, tal com ho feren Maria Aurèlia Capmany, Agustí Bartra, Josep Carner o Mercè Rodoreda, entre altres autors. El conte al qual fa referència Riera Llorca és de difícil identificació. Creiem que podria tractar-se de la peça «Màgia», atès que la data de la carta i de la publicació del següent conte té lloc al novembre del mateix any. Tanmateix, cal assenyalar que l'autor indica una altra publicació, *El Poble Català*, la qual ens duu fins al novembre de 1943, en què es publicà «Orània». Vegeu Riera Llorca (1995, p. 290-292), on es recullen les narracions publicades en el període dominicà, les capçaleres i les dates corresponents.

*Signo com a *Catalunya*. No tinc cap inconvenient a donar el nom, però voldria mantenir per a les publicacions d'Amèrica, la signatura amb què he començat a Catalunya.

[9: Carta de VRL a AB]

Sto. Domingo, 11 octubre del 1941

Estimat Bartra: suposo que deus haver rebut la meva carta de dies enrere, en la qual t'acusava rebut de la teva del 14 de setembre.

Segueixo treballant al restaurant. La feina m'obliga a passar moltes hores allí. Com que no estic ocupat tot el temps que hi sóc, durant llargues estones puc llegir. Un nou horari de treball em permet anar molts dies al cinema. Aquestes són les dues distraccions meves en aquest país: llegir i anar al cinema.

Tanmateix el temps que tinc disponible fora del restaurant no és gaire. Això, el cansament amb què alguns dies deixo la feina, i el malhumor que certs fets em produeixen són la causa que no tiri endavant alguns treballs que tinc projectats i, fins i tot, començats.⁵⁸ Tinc, encara, la dèria d'escriure una sèrie de contes que aplegaré, algun dia, en un volum. Els primers els he publicat a *Catalunya*, de Buenos Aires;⁵⁹ un d'ells te'l vaig enviar amb la meva anterior, i en conservo algun d'inèdit. Fa dies que me'n balla un pel cap, que titularé «El Loquito».⁶⁰ Quan el tindré escrit te l'enviaré per a la revista. Tots aquests són molt curts i penso fer-ne dos o tres de llargs que seran la base del volum. Guardo un grapat de notes que a mi em semblen molt millors per a un altre treball més ambiciós: una novel·la, de la qual ja te'n parlaré més endavant.⁶¹

58. D'acord amb les informacions proporcionades per la seva filla, Diana Riera (Barcelona, 1936), el seu pare no va parlar mai gaire de l'etapa dominicana, ni tampoc del periple que el dugué fins a l'illa. Tanmateix, sí que afirmà que «mai no havia menjat tanta llagosta com quan va treballar al restaurant». Aquesta informació, més el que expressa l'escriptor a la carta dirigida a Bartra, ens fa pensar que les jornades eren llargues en les èpoques de més feina, i més enllà de treballar-hi per guanyar un sou, també es procurava, com és de costum al gremi, l'aliment al personal. Aquest fet indica la precarietat del col·lectiu, juntament amb les expressions de desesperació per abandonar, com sigui, l'illa. [Aquesta informació és provinent de l'entrevista telefònica realitzada el 20 de juny de 2018 a Diana Riera, des de Veracruz (Mèxic)].

59. Riera anà publicant-los-hi des de novembre de 1939, i seguí fent-ho fins al 1946. En aquell any, confegí un volum de narrativa breu titulat *Giovanna i altres contes*; posteriorment, es publicà *Georgette i altres contes* (1995), que en bona part n'és deutor. Per a les publicacions a *Catalunya*, vegeu Riera Llorca (1995); i també (2003, p. 399-400).

60. Sota aquest títol no consta cap relat de Riera que s'hagués publicat en aquell període o ens els anys immediatament posteriors. El més probable és que o fos descartat o, finalment, aparegués sota un altre títol.

61. Aquestes paraules de l'autor semblen indicar que la intencionalitat de confegir diverses narracions a mode de novel·la, treballant-hi un aspecte més global, de continuïtat i de conjunció narrativa, va sorgir en l'època dominicana, tot i que no es materialitzaria fins al 1946 a Mèxic, on es publicà, com hem vist, l'aplec de narracions de *Giovanna*, i la primera edició de *Tots tres surten per l'Ozama*.

L'Alloza ha estat empleat a la Companyia de petrolis. El matrimoni Valldeperes s'ha instal·lat a l'Edificio Gómez,⁶² al pis on vivíeu vosaltres, si bé no a la mateixa cambra; ell segueix treballant com a corrector a *La Nación*. Barba no minva la seva magnífica activitat com a dirigent del Club Català. El Xammar va marxar amb tota la família cap a Cuba.⁶³ Postigo es manté servicial, llibreter i evangèlic. El «Genio» s'ha casat amb una negreta que és, si altra cosa no, bonica, segons diuen els que la coneixen. Shum⁶⁴ fa de ninotaire a *La Opinión*. L'Herminia em demana, cada vegada que em veu, notícies de Donya Anna.

La idea de sortir d'ací és una obsessió per a la majoria dels refugiats; ara més que quan vosaltres éreu en aquest país, perquè durant els vuit mesos passats la impaciència de la gent ha augmentat. El *Cuba* es va endur, en el seu darrer viatge, la primera colla que després de la vostra marxa ha sortit per la JARE. Avui surt una altra expedició, de la qual, segons em diuen, formen part Martínez Cuenca⁶⁵ i un dels germans Jardí,⁶⁶ de Tortosa.

Dóna'm notícies dels amics de Mèxic. Has vist En Gual?⁶⁷ Explica'm què fa. Dignes-me, també, si estan bé l'Aymamí,⁶⁸ En Matalonga⁶⁹ i el Tísner.⁷⁰ Suposo que

62. Que Riera Llorca comunicui a Bartra que els Valldeperes s'han instal·lat en aquest edifici és simptomàtic de l'estatus que podia conferir la residència, i alhora, del poder adquisitiu i els contactes que ho feren possible. Aquest edifici, alçat a final de la dècada de 1920, es troba a la cruïlla del carrer Palo Hincado, davant del Fort de la Concepció, a la capital dominicana. Aquesta informació també aporta una dada significativa: les persones i famílies que accedien a un habitatge no ho feien mai soles, i havien de compar-tir l'immoble.

63. Curiosament, la darrera informació que n'aporta Riera és que havia embarcat tota la família cap a Panamà. Vegeu carta 7, de 20 d'agost de 1941. L'advocat Josep Maria Xammar (Juneda, 1901 – Ciutat de Mèxic, 1967) fou membre d'Estat Català i independentista exiliat, ja en temps de la dictadura de Primo de Rivera, a l'Argentina.

64. Pseudònim de Joan Baptista Acher, altrament conegut pel pseudònim Alfons Vila i Franquesa, (Sant Martí de Maldà, 1897 – Cuernavaca, 1967), ninotaire que publicà, entre altres, a mitjans com *L'Opinió*, *L'Esquella de la Torratxa*, *La Campana de Gràcia*. Condemnat a mort per l'intent d'assassinat de Martínez Anido, després de la guerra del 1936 s'exilià a França, la República Dominicana, Cuba, els Estats Units i, finalment, Mèxic. Atesa la seva trajectòria professional, és possible que coincidís en algun d'aquests mitjans amb Riera Llorca.

65. Premsisista que, a Mèxic, treballà per l'impressor Avel·lí Artís. El detall de les informacions de Riera revela que l'interès per les persones, fossin les que fossin, responia a una concepció de totalitat de la comunitat catalana, i del paper que tots i cadascun d'ells –majoritàriament de classe obrera– duïen a terme allà on es trobessin, més enllà de com s'articulessin políticament d'acord amb les sensibilitats de cadascun.

66. Possiblement fa referència a Albert Jardí i Torres (Tortosa, 1911-1981), exiliat a la dominicana que posteriorment passaria a Mèxic. Es dedicà a la viticultura.

67. Enric Fernández i Gual (Barcelona, 1907 – Mèxic, 1973), crític d'art i periodista. Adoptà el segon cognom com a nom de ploma, era nebot d'Adrià Gual. Fou Redactor de *La Rambla* i militant d'Acció Català. S'exilià a Mèxic immediatament després de la guerra.

68. Lluís Aymamí i Baudina (Barcelona, 1899 – Mèxic, 1983), periodista. Militant d'Acció Catalana, d'ERC i del PSUC. Arribà a director de *La Rambla*, on substituï Joaquím Ventalló. S'exilià a Mèxic. Vegeu Riera Llorca (1994, p. 228).

69. Pere Matalonga i Montoto (Calella, 1907 - Mèxic, 28 de juliol de 1947), poeta i periodista. Fou redactor de *La Rambla*, cobrí l'expedició a Mallorca i en acabat s'integrà a l'exèrcit republicà. Arribà a Mèxic el 13 de juny de 1939. Vegeu Riera Llorca (1994, p. 289).

70. Tots aquests noms fan referència a redactors de *La Rambla*. Amb excepció de Tísner, no van retornar mai a Catalunya.

aquest ja es deu haver casat amb la Pin. Coneixes en Juhé?⁷¹ Si el veus, saluda'l de part meua i escriu-me'n alguna cosa. Estaria content de tenir notícies d'En Terrades i de la Candelària.

Desitjo èxit a Humphries en les seves gestions a la *Poet of the Month*.⁷² ¿Estàs segur que «Harina en las manos» és el millor títol per al teu volum de contes? Penso, en primer lloc, que així en castellà queda un xic cantellut, i penso, a més, que és un títol massa exclusiu d'un dels contes del volum. ¿No fóra millor un títol general i suggestiu que no correspongués a cap dels contes?⁷³

Avui he enviat a la JARE la meua demanda d'evacuació a Mèxic. Això no és res, com tu ja saps, si no hi ha algú que pugui i vulgui fer rutllar la cosa a Mèxic. Què cal fer? Jo no ho sé, perquè, com ja et deia en la meua anterior, no conec ningú a la JARE. Penso, pel que sento explicar, que hi ha el procediment d'esperar que la JARE gestioni el visat i pagui el passatge, i hi ha el procediment que un particular gestioni a Mèxic el visat i, ja en possessió d'aquest, l'integrant demani a la JARE el pagament del passatge. Sigui el que sigui, el procediment que un triï, la cosa s'ha de resoldre a Mèxic; la gent d'ací no fa res, en aquesta qüestió, que no sigui manada des de Mèxic. Jo no m'atreveixo a demanar-te que siguis tu qui s'ocupi del meu afer a la JARE, perquè això et prendria molt de temps que ara prou que necessites per als teus treballs i situar-te, però penso que pots fer moure altra gent que pugui intervenir decisivament. Et prego que em diguis amb franquesa què és el que tu pots fer. A la demanada que he omplert –que no és sinó un qüestionari– demanen si tinc contracte de treball. He deixat això en blanc. Si creus que el fet de no tenir-lo pot influir en l'ànim dels senyors de la JARE, no crec que fos difícil d'aconseguir-ne algun. Gual, a qui no encarrego cap gestió perquè penso que deu estar massa enfeinat en els seus negocis, potser podria fer-me'n un. Al qüestionari em declaro dibuixant, comptable i periodista. Jo no escric d'aquest afer a ningú més que a tu per no complicar les coses. Pensa bé el que es pot fer i informa'm; mira primer dels meus amics [si] estan en situació de fer alguna cosa, i indica'm si veus convenient que escrigui en algun d'ells per a fer-los algun encàrrec. Jo estaria més tranquil si tot escrivint-los –i a condició que no t'hagi d'ocasionar gaires molèsties– les gestions quedessin centrifugades de tu. Penso que aviat farà dos anys que sóc ací i que comencen a pesar-me.

71. Joan Juhé s'establí a Mèxic. Regentà una llibreria de vell prop de l'antic local de l'Orfeó Català, situada al carrer Uruguay. Vegeu Ferriz (1998, p. 116).

72. Agustí Bartra i Rolfé Humphries, com a poeta i traductor respectivament, van signar «Refugee», publicat a *Poetry*, vol. 59, n. 2, de novembre de 1941, p. 77. Chicago: Poetry Foundation. Aquesta iniciativa s'estengué a «Thou Art Not Cold» de juny de 1942 i «Far off, They Are Lying», d'abril de 1944. Entenem que les missives en sentit contrari –de Bartra a Riera, i que no s'han conservat– els posaven al cas de totes les publicacions i traduccions previstes.

73. Riera parla del conte «Harina en las manos». Bartra pretenia que aquest títol esdevingués genèric de tot el volum. El relat –segons sembla– fou escrit a partir d'unes anotacions de 18 d'agost de 1939 mentre el poeta s'estava a Roissy-en-Brie que tres o quatre mesos més tard es transformaren en la narració. Es publicà a *El Poble Català* de París. Vegeu Murià (2004, «Roissy-en-Brie»).

Records a l'Anna i als amics.

Una abraçada cordial

[Signatura Riera]

Dr. Báez, 14
Ciudad Trujillo
República Dominicana

[10: Carta de VRL a AB]

Santo Domingo, 29 d'octubre del 1941

Estimat amic Bartra: Acabo de rebre la teva carta del 23, i fa uns dies vaig rebre la del 16. T'agraeixo cordialment les gestions que has fet per a aconseguir la meva vinguda a Mèxic. Em veig, efectivament, en bones mans la qüestió del viatge, però quan vaig llegir la teva carta del 16 que el doctor Roig és l'encarregat dels afers de la Dominicana a la JARE no em vaig poder estar de demanar a Barba que li escrivís per a reforçar la teva gestió. La carta de Barba va sortir fa uns tres o quatre dies.

Espero amb impaciència, com ja t'he dit en alguna altra carta, el primer número d'*El Poble Català*. Ací planegem ara una publicació en català que serà, forçosament, modesta. Portem la cosa Barba, Valldeperes, Costa Jou⁷⁴ i jo. Tinc el propòsit de fer-hi una secció on siguin comentades totes les manifestacions de la cultura catalana a l'exili; tractarem dels llibres publicats en català.⁷⁵ Es parlarà, és clar, del de Poblet. Voldria publicar també informació de les activitats dels intel·lectuals catalans a l'exili per això oportunament t'escriuré per a demanar-te notícies del que feu els «mexicans». La meva vinguda a Mèxic, si tinc la sort que les coses s'arrangin satisfactòriament –com la de Valldeperes– no pertorbaria gota la vida de la publicació, perquè si llencem aquesta serà després de prendre les precaucions per a assegurar-li la continuïtat.

74. Ramon Costa-Jou (Llagunes, Lleida, 4 de maig de 1911 – Mèxic, 13 d'octubre de 1987), mestre i sindicalista català. Fou professor a Barcelona i membre de l'Ateneu Enciclopèdic Popular. A l'inici de la guerra s'afilià al PSUC i esdevingué secretari d'organització de la Federació catalana de treballadors de l'ensenyament. Fou arrestat pel SIM (Servicio de Información Militar) i conduït a El Escorial. Se n'escapà, arribà a Tàrraga i d'allà fugí a Andorra l'abril de 1939. Arribà a Tolosa, on estigué sis mesos, fins que embarcà al *Mexique* per exiliar-se a la República Dominicana. El 1945 s'establí a Mèxic després de passar uns anys a Cuba. Formà part de l'organització dels Jocs Florals de la llengua catalana. Vegeu Riera Llorca 1994, p. 138) i també la seva fitxa personal al Portal d'Archivos del Ministerio de Cultura espanyol <<http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/autoridad/123480>>. (Consultat el 12 d'abril de 2019).

75. Només tres mesos després, la primera setmana de febrer de 1942, Riera anunciava a Bartra que properament embarcaria rumb a Mèxic. No sembla, per tant, que el projecte quallés entre els exiliats, i en qualsevol cas podria ser que els esforços es redirigissin a les altres publicacions existents a Mèxic i arreu de l'Amèrica llatina.

Espero que et faràs barba d'or amb el negoci de publicitat. Sembla que aquesta feina et plau i veig que la fas amb bona companyia. Fet i fet això és molt important; almenys jo ho considero així. A mi em plauria sempre treballar sol, però les circumstàncies m'han forçat moltes vegades a treballar amb altra gent i com que sovint no m'avinc amb els companys i això em neguiteja molt, quan tinc la sort de trobar bons companys en la feina dono en aquest fet una gran importància i em considero feliç.

Començo a creure que Mèxic és ple de gent interessant. Tothom qui m'escriu des d'aquí em dona notícies de gent notable que hi és. Vaig llegir *La rebel·lió dels pescadors* a Barcelona i sempre he pensat que l'autor d'un llibre com aquell havia d'ésser un tipus interessant. Escriu-me quina impressió t'ha fet Anna Seghers.⁷⁶

No sabia que els Jocs Florals s'organitzessin, per a l'any que ve, a Mèxic. Tractaré de preparar algun treball. Ja te'n diré alguna cosa en les pròximes cartes.

La teva defensa de *Harina en las manos* m'ha convençut.

Aquestes dies passats t'he enviat alguns números de revistes que l'emigració espanyola publica ací. T'he enviat, també, un altre paquet d'impresos amb *Exiles i Hijos y amantes*, de Joyce i Lawrence. Temo que ja hauràs llegit una cosa i l'altra, però amb tu aquesta temença mai no es pot evitar.

Si no tens cap compromís solemne sobre els segells de la Dominicana t'agraïria que els de les cartes per avió i el del paquet de llibres me'ls guardis. Comprendràs la meva demanda si et dic que com que són segells que només s'utilitzen per a la correspondència amb l'exterior, ací van escassos i costen molt de trobar.

Miró aquesta setmana ha intentat suïcidar-se tres cops; amb metzina, amb una fulla d'afaitar i llençant-se a la mar. Ara és a l'hospital.⁷⁷ Si veus En Matalonga, digues-li ho. Eren amics i suposo que encara ho són. Quan et vaig escriure que Alloza treballava a la companyia de petrolis, em referia a Pepe, però si vas entendre que volia dir Fernando, ja està bé, perquè aquest també hi va entrar a treballar i encara hi va. Pepe fa uns quinze dies en va sortir perquè es va barallar amb un dels caps.

76. Anna Seghers (Magúncia, 1900 – Berlín, 1983), escriptora antifeixista alemanya, publicà, el 1928, l'obra *La insurrecció dels pescadors de Santa Bàrbara*, a la qual fa referència Riera i que sembla que Bartra desconeix. En aquest sentit, les notes que l'un i l'altre s'adrecen amb recomanacions literàries no només aporten informació sobre el seu *-de facto-* diari de lectures, sinó que ens indiquen les tendències estètiques i els interessos de l'un i de l'altre, la qual cosa indefectiblement es traspasa a la seva literatura.

77. Fidel Miró i Solanes (el Pla de Santa Maria, 1910 – Ciutat de Mèxic, 1998) fou un destacat militant anarcosindicalista que s'exilià en diverses ocasions; després de la guerra s'establí a la República Dominicana i, posteriorment, a Mèxic. Fou autor de diversos llibres dedicats a l'anarquisme.

[Manuscrit]

Què la Donya? ¡Deu estar molt enfeïnada que no pot afegir ni dues ratlles a les teves cartes! Si ho fa perquè jo no li escric, et prego que li facis saber que la meva timidesa no em permet iniciar una correspondència amb una dama i fes-li saber, també, que enyoro les seves bananes amb llet i altres l·laminadures que feia a l'Edificio Gómez.⁷⁸

Una abraçada cordial per als dos

[Signatura Riera]

[11: Carta de VRL a AB]

Santo Domingo, 12 de novembre del 1941

Estimat Bartra: Dies enrere et vaig retrasmetre una carta teva adreçada a l'Obiols,⁷⁹ que havia estat tornada a Ciudad Trujillo i que Don Neno em va donar perquè la fes arribar a les teves mans.

Jo segueixo treballant «siempre» al restaurant. He adquirit ja tanta pràctica en la feina, que els que no em coneixen em prenen per un professional i molts espanyols em demanen a quin establiment treballava a Barcelona. Jo dic que a «La Rambla», i es pensen que vull dir al Cafè de la Rambla. Per un conjunt de circumstàncies, el detall de les quals no cal explicar ara, penso que no hi seré gaire temps. Jo tractaré d'ésser-hi fins que s'arrangi la cosa de Mèxic. Ara bé: he conegut un cocolo⁸⁰ que ha navegat molt com a cuiner en vaixells nordamericans de les línies de les Antilles; aquest tipus, que és molt bo, es vol tornar a embarcar i m'ofereix fer-me embarcar

78. Molt possiblement, Riera dirigeix aquest apel·latiu irònic a Anna Murià, amb la qual mantenia una relació d'amistat a través de les epístoles amb el seu marit Agustí.

79. Entenem que Riera va fer-se càrrec de la correspondència de Bartra, fins al punt que n'està al corrent d'una forma manifesta. En aquest cas, observem que hi havia una connexió postal transoceànica amb els escriptors i intel·lectuals catalans a les dues ribes de l'Atlàntic, els de l'exili europeu i els de l'exili americà. L'any 1941, Armand Obiols i Mercè Rodoreda es trobaven a la França de Vichy, i Obiols acabà al camp de treball alemany de Lindemann, prop de Bordeus. Mai més no retornà al Principat –de fet, Anna Murià i Mercè Rodoreda van mantenir tota la vida una bona relació d'amistat, gràcies a la qual s'ha pogut reconstruir alguns punts de la biografia de Rodoreda i Obiols.

80. Terme col·loquial dominicà que fa referència a les persones antillanes de raça negra –o mulats– provinents, generalment, de les illes del Carib anglòfon, o bé les que en són descendents. A la República Dominicana, la població d'aquesta ètnia es concentra a San Pedro de Macoris, tot i que és present arreu.

com a *steward* amb ell.⁸¹ [Manuscrit] És tota una temptació [Mecanografiat] Ja saps que això és una feina que jo l'havia desitjat, però que ara no agafaria si m'hagués d'espantillar el viatge a Mèxic. ¿Creus que si no puc esperar al restaurant la solució de la JARE, aquesta podria ésser entorpidida pel fet que m'embarqués de *steward*? [Manuscrit; semienclat] Solució

[Mecanografiat] La Secretaria d'Educació Pública organitza una exposició com la de l'any passat. L'Alloza hi participa. Segueixen els preparatius per a la publicació catalana. Potser un dels dibuixants serà Shum. Miró ja és al carrer; sembla que ja està bé (excepció feta del cap, com el vostre coneixement de la persona, la vostra malícia i el vostre bon humor us haurien fet suposar sense el meu aclariment).

Probablement el mes que ve desfarem la República de Báez 14, perquè el matrimoni que ens administrava se'n va a Venezuela. Don Neno m'ha ofert diverses vegades una cambra, però temo que ara no en té cap de disponible. Si la hi tingués, potser me la quedaria. Escriviu-me, tanmateix, a Báez, 14, fins que us doni una altra adreça. Encara que en sigui fora, rebria la vostra carta.

[Manuscrit] Us adjunto un parell de fotos meves que no coneixíeu. Dieu-me si fóra mal vist per la meva arribada a Mèxic com estic a la foto. Us confesso que em faria molta il·lusió.

Dieu-me si teniu notícies de la família. De casa m'escriuen que potser duguin la nena a les Escoles Franceses. Es una cosa que jo ja em vaig avançar a recomanar des de França perquè no me la fessin «franquista».

Una cordial abraçada,
[Signatura Riera]

81. Riera es planteja abandonar la República Dominicana, tal com havia manifestat en múltiples ocasions, per establir-se professionalment com a assistent a bord d'un vaixell que seguia rutes pel Carib i els Estats Units d'Amèrica. Convé assenyalar que aquest plantejament tenia tons seriosament irresponsables, atès que abandonar l'illa mentre tramitava els papers per dirigir-se a Mèxic li barraria les portes molt probablement d'una forma permanent a la seva situació. Alhora, la Dominicana ja es trobava, de feia mesos, oficialment en guerra contra Alemanya i els països de l'eix –una situació que altrament no va afectar l'Espanya franquista. Aquest fet implicava que diversos vaixells requerissin extremar les precaucions davant de l'ofensiva dels submarins de la Kriegsmarine nazi, que enfonsà diversos bucs a l'Atlàntic.

[12: Carta de VRL a AB]

Santo Domingo, 17 novembre del 1941

Estimat Bartra: El dia 14 va ésser per a mi un d'aquells que en diem decisius. Suposo que ja deus haver rebut la meua del 12 en la qual et parlava de la possibilitat que embarqués com a *steward* en un vaixell nord-americà. Bé: el dia 14 al matí abans d'anar al restaurant, parlo amb l'agent i concreto l'embarcament; aquest es farà el 29 de desembre –abans, el 23, haurem signat el contracte per un any. El vaixell és de 10.000 tones. El meu primer viatge serà a les Antilles Britàniques, Venezuela, Colòmbia, zona del canal i Estats Units. L'agent no em pot dir ports, però la cosa així ja queda prou suggestiva.⁸² Al migdia algú em sorprèn amb la notícia, encara vaga, que el meu nom és en una relació de visats [d'] arribada al Consolat de Mèxic. Més tard altres dues persones me'n parlen, però a tots els ho ha dit un que ho ha sentit dir. A la tarda aniré al consolat! Però no cal; en plegar trobo un amic que ha vist la relació i està ben informat. «Ets a la llista –em diu. Jo ho he vist. Ara cal esperar que la JARE –que fins ara no en sap res– rebí l'ordre de pagar els passatges.» Vist això decideixo no anar a la JARE fins que hauran passat dos o tres dies. Hi he anat aquest matí. He comprovat que sóc a la llista, però no he pogut aclarir res més. Allí no saben res de les qüestions d'embarcament. Esperen instruccions. M'han dit –això sí– que no hi ha temps perquè ningú surt en el *Cuba* d'aquesta setmana. Es tracta d'un vaixell portuguès que a fi de mes passaria per aquest port i que va directament a Veracruz. Et confesso que preferiria marxar amb el *Cuba* per a passar uns dies a l'Havana.

Com veus, entre l'embarcament en el vaixell nord-americà i l'anada a Mèxic he optat per anar-me'n a Mèxic. Tanmateix he hagut de fer les meves consideracions, perquè els viatges que tenia en perspectiva em seduïen fortament. Però això de Mèxic... Jo he pensat que si m'enrolo en un vaixell nord-americà perdo per molt de temps –i potser per a sempre– la possibilitat d'establir-me una temporada a Mèxic i que si em veig a Mèxic no hi ha cap inconvenient perquè un dia m'enroli en un vaixell.

En cartes anteriors t'havia fet saber que havia presentat a la JARE la demanda d'evacuació i que Barba havia escrit al Doctor Roig per a parlar-li de mi. No ha passat prou temps perquè sigui una cosa ni altra que el de recordar les teves peticions –de manera que és evident que l'obtenció del meu visat es deu exclusivament a aquestes peticions teves i te n'estic molt agraït. Em faig la il·lusió de passar cap

82. El 14 novembre de 1941 Riera ja tenia arranjada la incorporació com a membre de la tripulació d'un vaixell que recorreria els mars del Carib i el Golf de Mèxic, fins als Estats Units d'Amèrica. La relació contractual s'estendria fins al desembre de 1942. Tal com hem vist, aquesta empresa podria resultar compromesa per la seva vida, atès que els submarins alemanys –sobretot a l'inici de la guerra– eren el principal perill en aigües de l'Atlàntic fins que es van intensificar les patrulles aèries aliades. El desembre de 1941, la República Dominicana va declarar la guerra al Japó, i dies després, a Alemanya i Itàlia.

d'any a Mèxic. Cal que m'expliquis, ara, què cal fer per anar a Mèxico DF. Ací diuen que a Veracruz et demanen si vols anar a Michoacán o en un altre lloc. Si vas a Michoacán, et paguen el viatge i un subsidi per a dos mesos; si vols anar en un altre lloc, res. Un es decideix per Michoacán; hi va; s'hi instal·la; percep el subsidi i agafa el tren cap a Mèxico DF, on la mateixa JARE t'arranja els papers a base de signar una credencial a ulteriors ajuts de l'organisme.⁸³ És així, la cosa?

Em permeto començar a enviar per correu alguns llibres a nom meu i a la teva adreça per no haver d'anar tan carregat. També he donat la teva adreça a la meva família perquè ja m'hi escrigui.

Contesta aviat i aclareix-me aquest embolic de Michoacán. Digues-me si a les llibreries de Mèxic s'hi troben llibres francesos i si creus que en tot Mèxic trobaré alguna gramàtica i algun diccionari catalans.

Records als amics i una cordial abraçada per a tu i la «Doña».

[Signatura Riera]

[A banda, al peu]

Vicenç Riera

Dr. Báez, 14

Ciudad Trujillo

República Dominicana

Voldria que només m'hi haguessis d'escriure la contestació en aquesta. [Signatura R.]

[13: Carta de VRL a AB]

Santo Domingo, 2 de febrer del 1942

Estimat Bartra: demà o demà passat sortim. No passem per l'Havana, sinó que fem el viatge directe fins a Veracruz. Em sap greu que m'escamotegin la visita a Cuba, però m'aconsolo pensant que m'estalvio les moltes molèsties que han tingut els que hi han passat, embarcats en el *Cuba* de primers de gener. Molt dels que van sortir en aquell

83. Els esdeveniments que Riera havia previst per abandonar l'illa s'acabaren concatenant d'una manera clara i imprevista; d'una banda, havia provat d'anar-se'n a Bolívia i, mentrestant, havia realitzat els tràmits per traslladar-se –infructuosament fins aleshores– a Mèxic. Atès que cap de les dues sortides havia fructificat, va persistir en els tràmits de Mèxic amb els contactes i insistència d'Agustí Bartra i amb la seva vida a la Dominicana. Tot amb tot, mentre era a Santo Domingo li sorgí una oportunitat –atractiva al seu gust– per enrolar-se com a mariner en un mercant que recorria el Carib. El desenllaç que narra a la carta a Agustí Bartra no en deixa cap dubte, i la decisió de Riera és rotunda. Acceptarà que la JARE li notifiqui adequadament que disposa de passatge en direcció a Mèxic i el visat aprovat per les autoritats del nou país on s'establirà.

vaixell arribaran a Mèxic més tard que nosaltres, puix només poden sortir de l'Havana en petits grups i algun d'aquests no aconseguirà vaixell fins el març.⁸⁴

Els germans Alloza van rebre fa tres dies l'autorització d'entrada a l'Argentina. Comencen a basquejar-se per aconseguir els diners per al passatge, uns tres-cents pesos per cap.

Ací no ha arribat *El Poble Català* després del paquet del primer número que va rebre Barba.

Així que arribi a Veracruz et posaré un telegrama per a avisar-te de la meva arribada a la capital. La gent que ha d'embarcar està un xic moixa perquè aquests dies han enfonsat algun vaixell pels volts de Puerto Rico, la qual cosa ja deveu conèixer per la premsa que n'ha publicat detalls. [guixat per sobre a mà] Ara la ràdio està donant la notícia de l'enfonsament del *Coamo*. [A banda, manuscrit sobre el fragment anterior] Ho supprimeixo perquè la premsa ha desmentit la notícia. [Prossegueix el text principal] Em tranquil·litza de pensar que el nostre barquet, pobret, no paga el tret.⁸⁵

[Manuscrit] Fins aviat!

Us abraça cordialment a tu i l'Anna

[Signatura Riera]

[14: Carta de VRL a AB]

Río Amur, 25 · 7

Mèxic, 16 d'abril del 1949

Estimat amic Bartra: Vaig rebre la teva postal i la teva carta del 4 i del 13 de gener. En casos així és costum de donar moltes excuses per haver trigat a contestar i sempre

84. Vicenç Riera Llorca embarcà el 4 de febrer de 1942 al vaixell *Presidente Trujillo*, que arribà al port de Veracruz el 12 de febrer. Aquell mateix vaixell fou enfonsat poc temps després per un submarí alemany. Segons Riera Llorca (1994, p. 64-65), el seu procediment administratiu prosperà gràcies al Dr. Roig, tot i que després reconeix que els Bartra-Murià i Josep Andreu i Abelló també havien intercedit en favor seu.

85. Malgrat el poc perfil que tenia la República Dominicana al si de la política internacional, els vaixells amb bandera dominicana i dels aliats eren un objectiu militar de la Kriegsmarine i de les forces de l'eix. L'estat d'alerta era tal que, fins i tot, corrien rumors d'enfonsament de vaixells de refugiats que es dirigien a un nou exili. Des de maig de 1942, i arran de l'enfonsament de petroliers, Mèxic també estava oficialment en guerra amb els països de l'eix.

totes les excuses semblen falses perquè mai ningú no està tan ocupat que ni disposi de l'estona necessària per a escriure una carta.⁸⁶ Segurament en aquests tres mesos llargs he tingut estones disponibles, però probablement no coincideixen amb un estat d'ànim propici per a escriure't. Per fer venir la família no vaig mirar prim a endeutarme i ara la feina és meva per a sortir-me'n. L'embolic gros, però, quedarà desfet d'ací a tres o quatre mesos; aleshores començar a respirar em mesos; aleshores-me estatn aquests tres mesos llargs he tingut estones disponibles, perperqu el viatge i un subsiè a respirar. La companyia de la muller i de la filla m'han tornat, és clar, a una vida normal i ordenada, però no n'obtinc tots els resultats que n'esperava perquè he de dedicar les hores que la revista em deixa lliures a traduir i traduir, sense dedicar ni un dia a les meves coses; podré fer-ho, espero, d'ací a tres o quatre mesos.⁸⁷

La dona i la nena van arribar amb la família d'en Bohigues, exactament el dia primer de gener, quan en Bohigues i jo feia ja uns dies que *hivernàvem* a Veracruz.⁸⁸ Vaig tenir la impressió que em reunia amb la dona després d'unes vacances que ens haguessin separat quinze dies i vam reprendre la vida de sempre sense cap sotrac; amb la menuda, quan tot feia preveure que caldria un període d'adaptació de l'un a l'altre, des del primer moment, ja a dalt del vaixell, les coses van anar com si hagués estat al meu costat. Ací a Mèxic l'alçada no acaba de provar a la dona; sempre ha estat sana i forta, però la duresa de la vida durant aquests anys passats l'ha perjudicat un xic. L'ha vista el metge i aquest li ha recomanat repòs i bons aliments. (Pren-ne nota perquè és el metge que ens convé.) La Diana –la menuda– es troba a Mèxic com el peix a l'aigua i en alguns aspectes ha millorat, segons el testimoni de la seva mare: va a l'escola gairebé amb entusiasme, fa amb interès tota la feina que li assenyalen

86. Entre aquesta carta i l'anterior –de VRL a AB– hi ha un lapse de més de set anys. Amb tot, sembla que Bartra sí que va adreçar-se en tres ocasions anteriors a Riera, que no va contestar-li. Malgrat tot, podem constatar que el contacte entre tots dos va ser intens i constant, sobretot amb l'anada a Mèxic de Riera, l'any 1942, atès que figura al Registro Nacional de Extranjeros en México que la persona que pot donar referències sobre l'interessat és «Agustín Bartra. Avenida Nuevo León 125, México DF», on els Bartra-Murià tenien llogada una petita cambra de terrat; vegeu Murià (2004, p. 54 i 242). Per motius que es desconeixen, l'amistat es va trencar, i en aquestes lletres ja es poden intuir uns primers símptomes de refredament de la relació.

87. La situació econòmica negativa de Riera sembla agreujar-se a final de la dècada dels quaranta, quan s'hagué d'endeutar per pagar els dos passatges des de Barcelona fins a Mèxic. Entenem que la situació posterior a les guerres deixà Barcelona en un estat de misèria. Ens conta que l'esposa de Vicenç, Emília Barrionuevo, gairebé no podia ni procurar-se la subsistència. D'acord amb les informacions de la filla de Riera Llorca, ella i la seva mare van haver d'abandonar el pis d'abans de la guerra, al carrer Padilla a tocar de la Diagonal, per anar a viure a la Sagrera. Allà visqueren amb l'avi matern, ferroviari, perquè no podien assumir les despeses. Cal recordar que aleshores ja s'havien dissolt el SERE i la JARE i que, per tant, la possibilitat de finançament era exclusivament privada. (Nota del curador: entrevista telefònica amb Diana Riera realitzada el 30 de març de 2018).

88. Segons Diana Riera, Vicenç Riera Llorca i Joaquim Bohigas Serralamera (Manresa, 1909 – Mèxic, 1995) planejaren l'anada a Mèxic de les respectives de les famílies de forma conjunta i les posaren en contacte a l'interior del país per tal que realitzessin el trajecte des de Barcelona. Després d'una estada, el desembre de 1948, a l'Havana, embarcaren el 22 de desembre i arribaren al port de Veracruz el primer de gener de 1949 a bord del buc *Monte Albertia*. (Nota del curador: entrevista telefònica a Diana Riera realitzada l'any 2017).

els mestres i des del primer mes del curs és la primera de la classe; a Barcelona quasi l'havien d'arrossegat a l'escola, havia d'intervenir tota la família per a fer-li fer la feina i rarament tenia bones notes. Això sí, fora de les feines de l'escola és difícil fer-li fer res. Amb mi és molt afectuosa i té la franquesa que tindria si hagués estat sempre amb mi,⁸⁹ però amb l'altra gent —excepció feta de tres o quatre amigues— és esquerpa com un isard.

Vam estar un dia a dinar a casa en Josep Maria⁹⁰ i he vist un parell de vegades el teu germà; ni l'un ni l'altre no em van parlar de *LLETRES*,⁹¹ i tot i que m'interessa que en reprenguem la publicació, jo tampoc no en vaig dir res perquè de moment jo no podria dedicar-li el temps que caldria per a regularitzar-ne la sortida. En parlem d'ací a tres o quatre mesos. ¿Qui té el material del darrer número que teníem preparat i que no va arribar a sortir?

Celebro que hagueu resolt, d'una manera que em sembla satisfactòria, el problema de la vostra instal·lació a Nova York. Has comprat llits i matalassos... Això em recorda l'arribada a la Dominicana i l'arribada a Mèxic. ¿Quants llits i quants matalassos arribarem a comprar? És molt encoratjador que t'entenguessin de seguida en voler comprar una camisa i espero que la mateixa facilitat que tens per a fer-te entendre quan compres, la tindràs per a *vendre*; i espero, també, que ja entens l'anglès de tothom, fins i tot dels que duen capes pluvials, la qual cosa deu ser un xic difícil, és clar, perquè l'espectacle deu distreure l'atenció. No em parles de la teva feina; deu ser, suposo, perquè en escriure'm encara no t'hi has posat. M'agradarà tenir notícies detallades del que fas i de la gent que tractes i de la teva impressió sobre el país i l'ambient. Ja saps que jo no comparteixo l'opinió anti-Estats Units de molts compatriotes i que crec que els Estats Units, amb més o menys dificultats d'adaptació, han de ser, avui, un dels pocs llocs on es pot viure decorosament. Tanmateix, però, sembla que els correus no estan gaire millor organitzats que a Mèxic, perquè, com passa ací, no és possible utilitzar-los per a enviar sopa de peix. Jo començo a perdre el record del[s] restaurants mexicans gràcies a la cuina salvadora de la meua muller.⁹²

89. Cal recordar que Diana nasqué el 14 de setembre de 1936 i que el seu pare s'enrolà a l'exèrcit popular l'estiu de 1938. El gener de l'any següent, el 1939, inicià el periple que el separaria de la família durant 10 anys, fins al moment en què escriu aquesta carta a Bartra.

90. Possiblement en referència a Josep Maria Murià Romaní, cunyat de Bartra, i exiliat des de 1942 a Mèxic.

91. *Lletres* (maig de 1944) arribà als 10 exemplars. Bartra en fou el director i Riera Llorca el secretari de redacció, i també hi participaren escriptors com Anna Murià o Pere Calders. El número 9 es publicà el febrer de 1947, mentre que el 10 veié la llum el gener de 1948. Aquest darrer número arribà a 48 pàgines i s'enquadrà amb l'hom. Malgrat la revifalla, fou el darrer número. Vegeu Riera Llorca (1994, p. 83-84).

92. Per a persones com Vicenç Riera Llorca el xoc cultural del nou país fou considerable, bo i més si tenim en compte que només van acabar escollint Mèxic per les seves possibilitats econòmiques i administratives, escasses i reduïdes. Fruit d'aquest xoc cultural, nombrosos escriptors incorporaren el desconcert que els causà la societat mexicana, així com les persones i les maneres de desenvolupar-s'hi professionalment, al si de la seva creació literària. Mostra d'això són les queixes que els catalans tenien amb els

Quan m'escriguis, explica'm coses de la família. Què fa l'Anna? I la meva fillola?
[Manuscrit] I el Roger? Ja deu parlar l'anglès. La dona i la nena us envien records
i em diuen que els va saber greu no trobar-vos ací. T'abraça [Signatura Vicenç Riera]

[15: Carta de VRL a AB]

c/. 20 .v.

Mèxic, 15 maig 1949

Estimat amic Bartra: Fa unes setmanes et vaig escriure. Suposo que devies rebre la meva carta. Fa temps que no he vist el teu germà. La darrera vegada que el vaig veure em va dir que no tenia notícies recents teves i que, com jo, et devia carta. El vaig veure molt atrafegat amb uns ninots de fusta que ballen, una joguina enginyosa i amb molta gràcia. Fa un parell de mesos em va venir a veure en Codó⁹³ que, recomanat per tu, em va demanar si li podia donar a fer alguna traducció. Si m'hagués vingut a veure uns dies abans li hauria pogut passar la d'un llibre que jo vaig rebutjar perquè tenia massa feina. Li vaig poder encarregar aleshores unes quantes quartilles i més endavant, aprofitant la bona avinentesa que en Carbó⁹⁴ ha estat malalt i a punt de morir-se, ha traduït uns quants contes per a C; però en Carbó s'ha posat bo i de moment s'ha acabat la «chamba» per en Codó. L'avisaré cada vegada que sàpigui alguna cosa que li pugui interessar. Darrerament havia decidit no recomanar cap traductor enlloc perquè a tot arreu on n'he presentat –amb excepció feta de vosaltres– m'han fet quedar malament; però veig que en Codó també treballa bé i és seriós i complidor. T'ho dic perquè sàpiguis que vaig atendre la teva recomanació, de la qual cosa, és clar, podies estar segur.

Aquestes darreres setmanes he estat parlant amb els directors i primers ballarins del «Ballet Chapultepec», que s'acaba de crear –artistes que van treballar amb el coronel De Basil en el seu ballet rus– i els he dit alguna cosa de tu perquè recordo que una vegada em vas parlar d'un fragment d'un poema teu que podria servir per a fer-

impresors mexicans, o els personatges de les narracions de Riera Llorca o, en un altre ordre, les de Pere Calders –a les quals cal sumar-hi un estranyament i unes mitologies i referencialitats prehispaniques molt potents.

93. Ja a l'època de la correspondència amb Bartra a la Dominicana, Riera Llorca li fa saber que li adreça la correspondència a Josep Maria Codó. Anys després, i retrobats a Mèxic, tot sembla indicar que les referències entre els exiliats eren un element clau per relacionar-se socialment i, potser encara més, assolir una xarxa de contactes professionals. En aquest sentit, Riera indica que exerceix de traductor i que, davant de la feina que té, deriva feina cap a altres exiliats, dels quals no pot confiar-se professionalment en cap altra ocasió. Codó, per contra, sabem que exercí professionalment com a traductor literari.

94. Podria tractar-se de l'escriptor català Josep Carbó, autor de guions cinematogràfics i adaptador. Vegeu Riera Llorca (1994, p. 245).

ne un ballet. Al mateix temps que ballarins són coreògrafs, de manera que si llegissin el poema ells mateixos veurien el que se'n pot fer. La ballarina hi està més interessada que ningú i ja m'ha preguntat dues o tres vegades si t'he escrit. Diu que si el tema li agrada voldria fer-ne una coreografia. ¿Podries enviar una traducció al castellà? Estan molt ben disposats a estudiar qualsevol proposició meva perquè a més de ser amics meus, els he fet bastanta publicitat. Quant al vestuari, no fóra difícil trobar ací qui el dibuixés, però penso que preferiries que això ho fes algun amic teu, potser en Junyer. Sobre la música i el decorat, ja veuríem el que calia fer. Penso que si no tens cap interès per un artista determinat, aquests amics ho encarregarien als seus col·laboradors habituals. Ja me'n diràs alguna cosa.

Suposo, és clar, que estàs assabentat del resultat del Premi Joanot Martorell. Jo no conec res de la guanyadora, Maria Aurèlia Capmany[,] ni del classificat en segon lloc, Ferrer i Coll. He llegit un conte de la que ho ha estat en tercer lloc, Maria Dolors Orriols, que m'ha agradat força. No és cap cosa extraordinària, però l'autora hi demostra personalitat. Espero llegir-li aviat altres coses.⁹⁵ ¿Heu llegit res, vosaltres, d'aquesta gent o de la Cèlia Sunyol, la guanyadora del premi de l'any passat?⁹⁶ Crec que fóra convenient entrar en contacte directe amb aquests escriptors; potser tu ja hi estàs, com hi estàs, de fa temps, amb altres.⁹⁷ Jo no sóc pas la persona indicada per a aquests contactes, perquè tinc sempre una mandra gairebé invencible per a escriure cartes.

Ací a casa tot va bé. La dona i la nena estan contentes d'estar a Mèxic i no tenen pressa a tornar a casa. La dona m'assegura que allí la situació és pèssima en tots els sentits. Sé de molts dels que hi han anat darrerament que desitgen tornar a sortir; dels que jo conec, només fan propaganda perquè la gent hi torni en Carles Sala i en Joan Sales. En Sala, diu que s'hi poden fer tantes coses, fa de viatjant i els dijous que s'escau trobar-se a Barcelona va a una penya del Tèrminus⁹⁸ on també hi van –aquests regularment– en Tasis, la Mercè Casals⁹⁹ i les germanes del teu *cuate*

95. És constància de la relació epistolar entre l'autora i Bartra, a qui l'any següent Orriols enviaria una còpia de la novel·la *El riu i els inconscients*.

96. La primera convocatòria del premi Joanot Martorell (1947) recaigué en Cèlia Suñol (Barcelona, 1899 – 1986) amb la novel·la *Primera part* (1948); i l'any següent, el 1948, en fou vencedora Maria Aurèlia Capmany, amb *El cel no és transparent*.

97. Més endavant, bona part d'aquest esperit acabà de quallar i esdevingué una de les línies de *Pont Blau*, que pretenia bastir una connexió entre els escriptors residents a l'interior del país i els de la diàspora, principalment americana.

98. Bar-restaurant situat a la cruïlla del passeig de Gràcia i el carrer d'Aragó de Barcelona, era el lloc de reunió de la revista cultural cristiana *El Ciervo*, i que comptava amb una terrassa animada; va tancar el 1969. L'edifici s'enderrocà el 1977 i passà a mans del Banco Pastor, que hi construí un edifici d'oficines modern que s'enllestí a inici de la dècada de 1980.

99. Mercè Casals Baltà (Barcelona, 1910? – Sant Cugat del Vallès, 1993), dibuixant i mestra. Contragué matrimoni amb Pere Calders el 4 de novembre de 1935, però a l'exili Calders es vinculà a Rosa Artís Gener, germana de Tísner, amb la qual contragué matrimoni el 22 de juliol de 1943. Hem de pensar, doncs, que Casals retornà a Catalunya, on havia nascut el seu fill el juliol de 1936, però malgrat tot es mantingué en cercles literaris tal com Riera fa saber a Bartra. Vegeu Álvarez & Bacardí (2009, p. 20) i Riera Llorca (1994, p. 248).

Jaume Camps.¹⁰⁰ Dubto que, a part d'això, faci res més. Diuen que en Sales treballa en una editorial, però no sé exactament què hi fa –vull dir a part, és clar, d'alterar textos–. Ja saps que van detenir en Joan Oliver?

[Manuscrit] ¿Què fa la família? Com van els treballs?

Records afectuosos a l'Anna i petons als menuts.

T'abraça

[Signatura Vicenç Riera]

[16: Carta de VRL a AB]

Vicenç Riera
Tigris, 85-7
Mèxico, D. F.
Mèxico

Mèxic, 16 d'abril del 1950

Estimat amic: De tant en tant algú em dóna notícies vostres i tinc entès que no esteu contents de la vostra estada als Estats Units. Vaig saber que t'havien prorrogat la beca i darrerament he sentit dir que tens el propòsit d'anar a Itàlia l'any vinent. T'envejo. Jo, per ara, estic lligat ací. Recordo que en una de les meves darreres cartes –potser en la darrera– et deia que després de la vinguda de la dona i la nena no havia emprès la vida tranquil·la i reposada que esperava dur al seu costat. Per tal de fer-les venir vaig contraure deutes i vaig signar tantes lletres, sense mirar prim, que aquest any passat m'he vist negre per a acomplir tots els compromisos. Em feia un fart de treballar i no s'acabaven mai les angúnies. Sortosament, gràcies a la sàvia administració de la meva dona, hem anat sortint-nos-en. Ara, pagats els deutes més importants, estem ja un xic més tranquils i penso que dintre de poc ho estarem del tot. He pogut deixar les traduccions i limitar la meva feina a la que faig a la revista que tu ja coneixes.¹⁰¹ La dona s'ha aclimatat fàcilment a Mèxic i la nena s'hi va trobar bé des del primer moment. Estan contentes de ser a Mèxic, però enyorem un xic el clima humà de Catalunya. La nena estudia amb un entusiasme moderat, que li basta per a figurar cada mes en els primers llocs de la seva classe, el batxillerat francès i, a part, estudia anglès a l'Institut britànic.¹⁰²

100. Jaume Camps (Sabadell, 1910 – Mèxic, 1984) fou militant del PSOE i afiliat a la UGT. A Mèxic esdevingué president de l'Orfeó Català. Vegeu Riera Llorca (1994, p. 244).

101. Des de la tardor de 1949 i fins al maig de 1951 Riera dugué a terme una extensa tasca periodística a la revista *Confidencias*. Vegeu Riera Llorca (2003, p. 400-401).

102. Malgrat la distància i el trencament familiar arran de la guerra, Diana Riera, arribada el 1949 a Amèrica, s'adaptà irremeiablement al nou país; la seva trajectòria posterior fou progressivament millorada

Digues-me què fan l'Anna i els menuts i si els menuts encara només són dos. La meva fillola deu ser ja molt gran i deu parlar anglès. Envieu-me'n alguna foto per a ensenyar-la a la dona i a la nena, que té un veritable engrescament per a les criatures. I explica'm alguna cosa dels teus treballs.

No s'ha fet res sobre el teu ballet. Els amics del Ballet Chapultepec van fer –mesos enrere– dues temporades molt breus al Belles Arts i a l'Iris; la primera, de ballet clàssic; la segona, de ballets mexicans. En els dos casos van tenir un bon èxit de crítica, però els empresaris hi van perdre diners. Això els ha descoratjat i no tenen ganes de fer, per ara, un nou intent de presentar cap espectacle i es limiten a sostenir l'escola. (Viuen d'una subvenció d'Educació Pública.) La ballarina, que és qui havia de fer la coreografia, ha volgut guardar el resum del teu poema per si més endavant es presenta l'ocasió de fer-ne l'adaptació, però és tan olla, que temo que ja el deu haver perdut. Dies enrere, un jesuïta que està fent un viatge d'estudis per Amèrica i que ha passat unes setmanes a Mèxic, ens va donar una conferència privada sobre les institucions de cultura catalana i sobre la literatura a Catalunya, València i les Illes. Aquesta persona s'interessa particularment per la poesia i crec que si en el seu pas pels Estats Units tens ocasió de veure'l, no perdries el temps tenint-hi una conversa. És un col·laborador de l'Institut d'Estudis Catalans. Es diu Batllori.¹⁰³ Ja en sentiràs a parlar, perquè ell no deixarà de trobar la manera de trobar-se en els medis catalans. Va assenyalar, com a dos nous valors sorgits a València, en poesia, Joan Fuster i Xavier Casp. Amb en Fuster estic en correspondència –no pas per mediació d'en Batllori, a qui a penes he tractat– i veig que té un interès extraordinari, gairebé avidesa, d'entrar en contacte amb els escriptors catalans a l'exili.¹⁰⁴ En la seva darrera carta m'anuncia la tramesa d'uns treballs per a LNR; com que encara no han arribat, no et puc donar la meva opinió sobre la seva qualitat literària –em guardaré molt bé de voler jutjar la seva poesia, però també fa prosa–. Gent que n'ha llegit alguna cosa em diu que se'n poden esperar grans coses i els elogis que me'n fan semblen confirmar l'opinió de l'erudit Batllori. Un que els coneix és el teu amic Aguiló, de Colòmbia. Jo els he enviat uns exemplars sobrers que tenia del número 10 de *Lletres*, de Màrsias i de Gio-

i estudià batxillerat al Liceo Franco Mexicano, anglès a l'Institut Britànic, italià al Dante Alighieri durant dos anys, als quals seguí un any d'estudis de «Bancària», una carrera comercial. Finalment, treballà amb el seu pare durant sis anys a l'ambaixada britànica fins que es casà. (Devem aquesta informació a Marina Izquierdo Riera, filla de Diana i neta de Vicenç Riera Llorca. Octubre de 2018).

103. El pare Miquel Batllori (Barcelona, 1909 – Sant Cugat del Vallès, 2003) publicà el 1953 *El abate Viscardo: historia y mito de la intervención de los jesuitas en la independencia de Hispanoamérica*, molt possiblement fruit d'aquesta estada americana. D'altra banda, es fa manifest que la voluntat del jesuïta entra en consonància amb les intencions de Riera Llorca, que passen per unir i posar en contacte els mons creatius de la postguerra d'arreu dels Països Catalans i les comunitats d'exiliats d'Amèrica.

104. La relació epistolar entre Vicenç Riera i Joan Fuster fou prolífica i d'una importància cabdal en la producció i l'esdevenir fusterià: gràcies al contacte entre tots dos es difongué molta producció literària mexicana a l'interior del país, la producció de Fuster es donà a conèixer i publicacions com la revista *Pont Blau* van fornir-se de l'assaig de l'aleshores jove valencià o de crítiques de la talla de Rafael Tasis.

vanna.¹⁰⁵ No tenia res més –vull dir repetit– de *Lletres*. Estic segur que en Fuster voldrà entrar en contacte amb tu. Digues-me si m'autoritza a donar-li la teva adreça en el cas que me la demani.

En les primeres cartes que ens vam creuar l'any passat mostraves interès a reprendre la publicació de *Lletres* a Mèxic. No essent-hi tu, a Mèxic no es publicarà *Lletres*. Pren nota de l'adreça.

[Manuscrit] Records meus i de la família a l'Anna. Una abraçada

[Signatura Vicenç Riera]

[17: Carta de VRL a AB]

Mèxic, 28 d'abril del 1950

Estimat amic: T'envio el cartell del Premi Catalònia perquè vegis si us interessa tirar-hi. L'import és, a Mèxic, una quantitat més important que quan vosaltres vàreu marxar; a Catalunya i a França ho és encara més i suposo que atraurà bastants concursants entre els escriptors que resideixen allí. Als que viviu als Estats Units i toqueu dòlars, probablement us semblarà insignificant i no sé si serà un incentiu a afegir al que tingui, en si, el concurs. El jurat, si totes les persones a les quals es demana que el vulguin integrar accepten, estarà format per Josep Carner, Lluís Nicolau d'Olwer,¹⁰⁶ Just Cabot, C. A. Jordana, Carles Esplà, Antoni M. Sbert i Vicenç Riera Llorca, secretari. Això t'ho dic confidencialment i et prego que de moment no ho divulguis perquè hem decidit no fer-ho públic fins que es rebí l'acceptació de tots, per si s'escaigués haver de fer alguna modificació.¹⁰⁷

Què fa la família?

[Manuscrit] Records a l'Anna

Una bona abraçada

[Signatura Vicenç Riera]

105. Ignorem si fa referència a *Màrsias* (1946) o bé a *Màrsias i Adila* (1948), d'Agustí Bartra. Amb *Giovanna* es fa referència al volum *Giovanna i altres contes* (1946), de Riera.

106. Lluís Nicolau d'Olwer (Barcelona, 20 de gener de 1888 – Mèxic, 24 de desembre de 1961) fou un escriptor i destacat polític català. Regidor del consistori de Barcelona i ministre d'economia de la República espanyola. Després d'abandonar Catalunya es dirigí a París, on es dedicà a l'ajut als refugiats des de la JARE. Fou detingut pel govern de Vichy el 1940 per causa de pressions feixistes. El 1941 fou alliberat, però li foren confiscats els béns personals i els de la JARE presents a França. El 1945 s'exilià a Mèxic. Vegeu Riera Llorca (1994, p. 209-213). Alhora, Nicolau d'Olwer fou president del Premi Guimerà (ibidem, 1994, p. 131-138), del qual Riera Llorca fou el secretari.

107. La missiva s'acompanyà de les bases oficials compaginades i datades a Mèxic DF el 14 d'abril de 1950. El jurat del premi era format per grans figures polítiques i culturals del panorama català.

[18: Carta d'AB a VRL]

Bayville, 2 de maig de 1950.

Estimat amic Riera:

Fa uns dies, en tornar a casa després d'haver-ne estat fora una setmana (havia estat a Middletown a donar a la Wesleyan una conferència sobre poesia nord-americana), l'Anna, enmig del desori dels menuts que m'escorcollaven les butxaques, cercant el que el seu pare els havia portat, em digué: «No saps de qui hi ha carta?» Davant del meu arronsament d'espatlles, féu: «D'en Riera!!!!!!» Certament, no era esperada, però fou rebuda amb alegria la teva lletra contestant la meua anterior de fa un any. Aquest matí he rebut la del 28.

Ja suposava, és clar, que l'afer del ballet era una cosa donada i beneïda. De moment, en llegir que la ballarina havia perdut el resum del meu poema «Màrsias i Adila», em varen pujar les sangs al cap i el meu primer pensament fou córrer cap a Nova York i agafar el primer avió que sortís via Mèxic. Però l'Anna, en sentir-me cridar que volia anar a Mèxic a veure la ballarina, s'ho va jugar tot en una carta, i va acabar prometent-me que me'n traurà tantes còpies –del poema, no de la ballarina– com calgués per tal de deixar assegurada la immortalitat dels meus dos herois. Davant d'això, i de les llàgrimes d'esverament dels meus fills, vaig tenir un gest: sortir disparat a comprar *lollypops*.

Em faig creus de com t'has tornat. Després de la ballarina, em parles d'un jesuïta. Què vols que en faci d'un jesuïta? No n'he tingut mai cap, i em sembla que no sabria com posar-m'hi. De totes maneres, si m'arriba no perdré l'ocasió de treballar-lo per a la causa. Oi més, quan porta el nom tan eufònic de Batllori. Dels dos poetes valencians de què em parles, Joan Fuster i Xavier Casp, només conec aquest darrer. Tres o quatre mesos de deixar Mèxic vaig rebre un llibre i una lletra d'ell. Malgrat que el llibre no valia pas una gran cosa, li'n vaig acusar recepció en una lletra, que no em fou contestada. D'en Joan Fuster el primer que me'n parla ets tu. Em plaurà que li donis el meu nom i adreça, per si em vol escriure.¹⁰⁸

Després de la ballarina i el jesuïta em surts amb el cartell del premi Catalònia. Què vols que en faci d'un cartell com aquest si no sóc capaç d'escriure res sobre cap família, per molt Tubau que sigui, i estic completament incapacitat per a contar res sobre el meu besavi?¹⁰⁹ Jo, pobre de mi, m'haig de limitar a ésser espectador de

108. Aquest paràgraf condensa de forma manifesta que Bartra percep un canvi –no sabem, tanmateix, de quin ordre– en el pensament de Riera; indica, també, que l'obra de Fuster és completament desconeguda i, contràriament al que succeirà posteriorment, la de Casp ha tingut més impacte. El que el to general de la missiva constata és el refredament o la baixada substancial de la freqüència de comunicació entre Bartra i Riera, tot i que el primer –per les declaracions que reproduïx ell mateix– no amaga l'alegria que li suposa rebre noves de l'amic.

109. Joc de paraules irònic que entronca el nom de l'autor, Jaume Roig, amb el títol de la novel·la de 1946 *El darrer dels Tubaus* [a cura de Pere Anguera. Barcelona: Columna, col·lecció «Columna Rem»].

certes perseverances no igualades... A més a més, ja saps que jo sóc un home de pudícia moral i física, i que certs contactes em repel·leixen. Per a mi el pare Artís és un bacó absolut. M'he assabentat de la seva darrera baconada aquests dies. Sé que en un article que li va enviar en Ribera substituï el meu nom pel d'en Carner, i que ha escrit a algú de Barcelona dient que la seva estrètua acció obeïa a la seva política de fer el buit a certs noms. Els seus *buits*, però, a mi *m'omplen* de satisfacció, perquè una de les coses pitjors que podria passar a la meua obra seria agradar a un tipus com ell. Pel que veig, va assimilar molt bé els mètodes de la colla de *Quaders*. Com que és jove, es pot esperar molt d'ell. Tot plegat, si no fes tant fàstic, faria riure.

Fa un mes ens vàrem traslladar de casa. Més petita, la d'ara, però molt clara i bonica. Tenim el mar també molt a prop: escassament a cinquanta metres, un estret braç de terra entre Oyster Bay i el Sound. (Apa, mira el mapa!). Fa bonic veure la primavera tan a prop del mar. Ja han florit els cirerers i les magnòlies, i han arribat milers i milers de «robins» de pit vermellós i bec groc. No saps quin bé ens fa viure en aquest lloc, i pensar que tenim per davant un estiu de banys i pesca. Et prometo pensar en tu cada vegada que mengi peix.

Ja tinc gairebé llesta l'antologia. Em falta escriure un parell de notes críticobiogràfiques i passar-ho tot en net. Una feïnada avorridora, perquè és una obra que passa de les quatre-centes pàgines. Tinc també gairebé llest *Odisseu*: en falten sols un parell de narracions. Un cop desempallegat m'esmerçaré a preparar una sèrie de conferències sobre literatura nord-americana.

No sé d'on deu haver sortit la notícia que hem d'anar a Itàlia l'any vinent. La veritat és que no sabem què farem. Només tinc al cap un parell d'idees que em poden dur a Europa l'any vinent si trobo el camí de realitzar-les. Ja veurem.

No coneixeries la teva fillola, de tan trapella que s'està tornant. Només et diré que el segon dia de viure en aquesta casa ens va agafar una llauna d'oli i ens ho va regar tot, mobles, terra, estufa i, després, es va tirar les escorrialles al cap. Dos dies més tard, una eina que li va caure a les mans va fer un forat a la paret (que és d'un material aïllant relativament tou) que si la mestressa se n'adona ens traurà. Aquesta nena ens ha sortit a l'inrevés del Roger: tot li és glòria, es passa el dia cantant, xerrant i escapant-se al carrer així que badem dos segons. Te n'incloc una foto, la darrera que li hem pres.

Rep una forta abraçada del teu amic,

[19: Carta de VRL a AB]

[Manuscrit probablement per Bartra] 4. 1. octubre

[Mecanografiat de Riera]

Mèxic, 26 de setembre del 1950

Estimat amic Bartra: Vaig rebre oportunament la carta en què l'Anna i tu manifestàveu el vostre entusiasme pel concurs de novel·les d'Edicions Catalònia i prodigàveu generosament els elogis a l'Artís. Vaig témer que la seva modèstia el fes ruboritzar i no li vaig ensenyar la carta.

Espero que deveu haver passat un bon estiu, vora la mar. Ja vaig cercar Bayville al mapa, com em recomanaves, i realment l'emplaçament m'agrada. Esteu tots bé? Digues-me alguna cosa de les teves activitats. Et prorroguen la beca? Has publicat alguna cosa nova? Has donat més conferències? En què treballes? Fa temps, vaig tenir a les mans un número d'*Occident*¹¹⁰ que duia un comentari sobre la teva obra i un treball de l'Anna; el vaig tenir només uns minuts i em vaig quedar sense poder llegir-lo; esperava poder adquirir-lo, però no ho he aconseguit. Vols dir-me quin número era? El voldria demanar a Barcelona. Amb qui t'escrius, de la gent de Mèxic? Cada vegada que pregunto per tu a algú que penso que està en correspondència amb vosaltres –en Calders, en Codó, el teu germà–, em diuen: «Fa mesos que no en sé res.» I m'ho diuen sempre, des de poc després de la vostra marxa. Seguireu als Estats Units, l'any vinent? Heu aconseguit arreglar les coses per a anar a Europa?

Dies enrere vaig rebre una carta de Joan Fuster,¹¹¹ el poeta valencià del qual t'havia parlat en una altra ocasió. Em diu, referint-se a uns llibres la tramesa dels quals li havia anunciat: «Llegiré amb molt de gust l'assaig de Jordi Vallès sobre Agustí Bartra –la poesia del qual és una de les més esplèndides de la nostra literatura moderna, pel que puc judicar, del poc que conec–.» I més avall afegeix: «Voldríeu donar-me la direcció d'algun escriptor nostre que pogués veure amb simpatia les coses de València? Per exemple, Bartra. Ens faria molta il·lusió enviar-li les nostres publicacions. Acabe de llegir –em va arribar ahir– a “Universidad Nacional de Colombia” una traducció del seu “Poema de l'Home”, feta per F. de S. Aguiló: poema d'una bellesa poderosa i d'una força humana intensíssima, que em plauria llegir en l'original. L'ha

110. Agustí Bartra publicà «Rèquiem» a *Occident*, n. 1, maig de 1949, p. 38-44. Arnau de Ribesaltes (pseudònim d'Antoni Ribera Jordà) hi publicà «Un esbós d'A. Bartra», p. 45-50; i Anna Murià «El fantasma del gall», p. 73-77.

111. Carta recollida per Ferrer & Pujadas (1993, p. 44), datada a «Sueca, 17 de setembre de 1950».

publicat en llibre?» Abans d'ahir li vaig escriure donant-li la teva adreça i dient-li que no sabia on podria trobar, a Mèxic, *L'Arbre de Foc*, que conté el «Poema de l'Home»; li suggeria que te'l demanés quan t'escrivís. Però ahir vaig trobar el teu germà, que em creia que era de viatge; li vaig preguntar si en tenia algun exemplar i molt amablement me n'ha facilitat un que avui mateix he enviat a València, on espero que guanyarà amics per al poeta i per a Catalunya. Han publicat alguns llibrets i van fer sortir una revista, *Esclat*, que va haver de plegar als pocs números. Ara es proposen reprendre'n la publicació. Des d'ací els estem encoratjant en la seva tasca. Et dono aquests detalls perquè vegis que convé –almenys jo ho crec així– no desanimar-los.

Què fan l'Anna i la meva fillola i el Roger? Ja deuen parlar tots l'anglès perfectament? A quina escola va, el Roger?

Nosaltres ací seguim bé, sense cap novetat.

[Manuscrit] Records a l'Anna. L'Emília i la menuda corresponen a les teves salutacions cordials.

Fins aviat?

[Signatura Riera]

[20: Carta de VRL a AB]

Mèxic, 15 de novembre del 1953

Estimat amic Bartra: Vaig rebre la teva carta del dia 2, amb la convocatòria del Maragall, que anirà en el número de novembre. Abans havia rebut els poemes i les notes d'en Ribera,¹¹² que pensava donar al mes de desembre; però em diu en Roure¹¹³ que en Ribera vol fer algunes modificacions. Veurem si arriben a temps; si no, publicariem els poemes el mes de gener.

Ja tinc present que he de tornar-te les còpies de «La noia del gira-sol». Un d'aquests dies aniré a recollir-les a casa d'en Nicolau i d'en Duran;¹¹⁴ però voldria passar-ne una a

112. Antoni Ribera i Jordà (Barcelona, 15 de gener de 1920 – la Garriga, 24 de setembre de 2001), fou un escriptor, investigador i ufòleg català. Dirigí l'expedició catalana a l'illa de Pasqua el 1975, i com a poeta col·laborà amb *Pont Blau*. Vegeu Riera Llorca (1994, p. 90, 92 i 123).

113. Josep Roure i Torent (Barcelona, 1902 – Mèxic, 1955), escriptor i polític. Militant de l'USC i, posteriorment, del PSUC. Com Riera Llorca, ocupà càrrecs a la Generalitat republicana, motiu pel qual s'exilià el 1939; passà tres anys a Tolosa fins que el 1942 embarcà amb destinació cap a Mèxic. Publicà assíduament –entre altres– a *Pont Blau*, fou administrador de l'Editorial Fournier i formà part de l'Orfeó Català de Mèxic. Publicà diversos llibres i es dedicà a la traducció, entre d'altres, d'obres de HG Wells o de Charles Baudelaire. Morí a l'exili el 1955. Vegeu Riera Llorca (1994, p. 317-318).

114. Ot Duran d'Ocon (Barcelona, 13 d'agost de 1894 – Acapulco, 8 de maig de 1979) fou procurador general de la Generalitat de Catalunya de 1931 a 1939. Director de l'Orfeó Català de Mèxic, formà part dels Jocs Florals de la Llengua Catalana de 1957 celebrats a Ciutat de Mèxic. Vegeu Riera Llorca (1994, p. 140) i també <http://memoriaesquerra.cat/plana.php?veure=biografic&cmb_alf=246&lletres=D>. (Consultat l'11 d'abril de 2019).

l'Emma Alonso¹¹⁵ per tal que la llegeixi. Espero que no hi tindràs cap inconvenient. Em va demanar que li deixés llegir alguna de les obres que em semblin més interessants i, naturalment, una de les que li volia passar és la teva.

T'adjunto un poema dedicat a Pau Casals per si –cas que et sembli oportú i tinguis temps a fer-ho– el vols traduir per a *PB*.

Espero que tot vagi bé

Cordialment

[Signatura Vicenç Riera]

Bibliografia

S. ÀLVAREZ; M. BACARDÍ (cur.), 2009: *Estimat amic. Cartes. Textos*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

M. BACARDÍ, «La traducció catalana a l'exili. Una primera aproximació», 2009: *Quaderns. Revista de Traducció*, núm. 16, p. 9-21.

E. BARBÉ POU, 2008: «Els camins de l'exili: l'exili oblidat de la República Dominicana», *Journal of Catalan Studies*, núm. 11, p. 93-108.

R. J. BUCHANAN, 1964: *Maxwell Anderson's Rules of Playwriting and Their Application to His Plays*, Baton Rouge: Louisiana State University and Agricultural & Mechanical College [tesi doctoral].

J. DÍAZ-ESCULIES, 1995: *L'exili català de 1939 a la República Dominicana*, Barcelona: La Magrana.

J. FERRER; J. PUJADAS (ed.), 1993: *Epistolari Joan Fuster – Vicenç Riera Llorca*, Barcelona: Curial.

T. FÉRRIZ ROURE, 1998: *La edición catalana en México*, Zapopan: El Colegio de Jalisco.

A. LARDÍN I OLIVER, 2007: *Obrers comunistes. El PSUC a les empreses catalanes durant el primer franquisme (1939-1959)*, Valls: Cossetània Edicions.

L. LLOBERA I SERRA, 2015: *Anna Murià: l'obra narrativa per a adults*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona [tesi doctoral].

V. LLORENS, 1975: *Memorias de una emigración. Santo Domingo 1939-1945*, Barcelona: Ariel.

115. Emma Alonso (Barcelona, 1912 – Mèxic, 2000), actriu i primera dama del teatre català. Tingué relació amb Josep M. de Sagarra, del qual estrenà i interpretà diverses peces abans de 1936. Casada amb Dalmau Costa, cap de cerimonial del parlament català, s'exilià a Mèxic després de la guerra. En aquest país continuà la carrera com a actriu, tot i que també fou mecenes. La seva importància en el teixit cultural mexicà destaca en diversos ocasions, tal com es recull a Riera Llorca (1994).

M. T. MARTÍNEZ DE SAS; P. PAGÈS, 2000: *Diccionari biogràfic del moviment obrer als Països Catalans*, Barcelona: Edicions Universitat de Barcelona & Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

A. MURIÀ, 2004: *Crònica de la vida d'Agustí Bartra*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

V. RIERA LLORCA, 1994: *Els exiliats catalans a Mèxic*, Barcelona: Curial.

V. RIERA LLORCA, 1995: *Georgette i altres contes*, Barcelona: Curial.

V. RIERA LLORCA, 2003: *Cròniques americanes. Articles publicats en les revistes de l'exili*, Barcelona: Fundació Pere Coromines.

K. SAN SEBASTIÁN, 2014: *Exilio vasco en América*, Gasteiz: Eusko Jaularitz («Urazandi Bilduma»28).